shrImadbhAgavataM - dvitIyaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - દ્વિતીયસ્કન્ધઃ

Document Information

Text title : shrImadbhAgavatam - 02 - dvitIyaskandhaH

File name : bhagpur-02.itx

Category : purana, shrimadbhagavatam, vyAsa, krishna

Location : doc_purana

Proofread by : PSA Easwaran

Latest update : July 4, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

May 15, 2025

sanskritdocuments.org

shrImadbhAgavataM - dvitIyaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - દ્વિતીયસ્કન્ધઃ

શ્રીમદ્ભાગવતં - દ્વિતીયસ્કન્ધઃ

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વિતીયસ્કન્ધઃ ॥

॥ પ્રથમોઽધ્યાયઃ - ૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
વરીયાનેષ તે પ્રશ્નઃ કૃતો લોકહિતં નૃપ ।
આત્મવિત્સમ્મતઃ પુંસાં શ્રોતવ્યાદિષુ યઃ પરઃ ॥ ૧॥

શ્રોતવ્યાદીનિ રાજેન્દ્ર નૃણાં સન્તિ સહસ્રશઃ ।
અપશ્યતામાત્મતત્ત્વં ગૃહેષુ ગૃહમેધિનામ્ ॥ ૨॥

નિદ્રયા હ્રિયતે નક્તં વ્યવાયેન ચ વા વયઃ ।
દિવા ચાર્થેહયા રાજન્ કુટુમ્બભરણેન વા ॥ ૩॥

દેહાપત્યકલત્રાદિષ્વાત્મસૈન્યેષ્વસત્સ્વપિ ।
તેષાં પ્રમત્તો નિધનં પશ્યન્નપિ ન પશ્યતિ ॥ ૪॥

તસ્માદ્ભારત સર્વાત્મા ભગવાનીશ્વરો હરિઃ ।
શ્રોતવ્યઃ કીર્તિતવ્યશ્ચ સ્મર્તવ્યશ્ચેચ્છતાભયમ્ ॥ ૫॥

એતાવાન્ સાઙ્ખ્યયોગાભ્યાં સ્વધર્મપરિનિષ્ઠયા ।
જન્મલાભઃ પરઃ પુંસામન્તે નારાયણસ્મૃતિઃ ॥ ૬॥

પ્રાયેણ મુનયો રાજન્ નિવૃત્તા વિધિષેધતઃ ।
નૈર્ગુણ્યસ્થા રમન્તે સ્મ ગુણાનુકથને હરેઃ ॥ ૭॥

ઇદં ભાગવતં નામ પુરાણં બ્રહ્મસમ્મિતમ્ ।
અધીતવાન્ દ્વાપરાદૌ પિતુર્દ્વૈપાયનાદહમ્ ॥ ૮॥

પરિનિષ્ઠિતોઽપિ નૈર્ગુણ્ય ઉત્તમશ્લોકલીલયા ।
ગૃહીતચેતા રાજર્ષે આખ્યાનં યદધીતવાન્ ॥ ૯॥

તદહં તેઽભિધાસ્યામિ મહાપૌરુષિકો ભવાન્ ।
યસ્ય શ્રદ્દધતામાશુ સ્યાન્મુકુન્દે મતિઃ સતી ॥ ૧૦॥

એતન્નિર્વિદ્યમાનાનામિચ્છતામકુતોભયમ્ ।
યોગિનાં નૃપ નિર્ણીતં હરેર્નામાનુકીર્તનમ્ ॥ ૧૧॥

કિં પ્રમત્તસ્ય બહુભિઃ પરોક્ષૈર્હાયનૈરિહ ।
વરં મુહૂર્તં વિદિતં ઘટતે શ્રેયસે યતઃ ॥ ૧૨॥

ખટ્વાઙ્ગો નામ રાજર્ષિર્જ્ઞાત્વેયત્તામિહાયુષઃ ।
મુહૂર્તાત્સર્વમુત્સૃજ્ય ગતવાનભયં હરિમ્ ॥ ૧૩॥

તવાપ્યેતર્હિ કૌરવ્ય સપ્તાહં જીવિતાવધિઃ ।
ઉપકલ્પય તત્સર્વં તાવદ્યત્સામ્પરાયિકમ્ ॥ ૧૪॥

અન્તકાલે તુ પુરુષ આગતે ગતસાધ્વસઃ ।
છિન્દ્યાદસઙ્ગશસ્ત્રેણ સ્પૃહાં દેહેઽનુ યે ચ તમ્ ॥ ૧૫॥

ગૃહાત્પ્રવ્રજિતો ધીરઃ પુણ્યતીર્થજલાપ્લુતઃ ।
શુચૌ વિવિક્ત આસીનો વિધિવત્કલ્પિતાસને ॥ ૧૬॥

અભ્યસેન્મનસા શુદ્ધં ત્રિવૃદ્બ્રહ્માક્ષરં પરમ્ ।
મનો યચ્છેજ્જિતશ્વાસો બ્રહ્મબીજમવિસ્મરન્ ॥ ૧૭॥

નિયચ્છેદ્વિષયેભ્યોઽક્ષાન્ મનસા બુદ્ધિસારથિઃ ।
મનઃ કર્મભિરાક્ષિપ્તં શુભાર્થે ધારયેદ્ધિયા ॥ ૧૮॥

તત્રૈકાવયવં ધ્યાયેદવ્યુચ્છિન્નેન ચેતસા ।
મનો નિર્વિષયં યુક્ત્વા તતઃ કિઞ્ચન ન સ્મરેત્ ।
પદં તત્પરમં વિષ્ણોર્મનો યત્ર પ્રસીદતિ ॥ ૧૯॥

રજસ્તમોભ્યામાક્ષિપ્તં વિમૂઢં મન આત્મનઃ ।
યચ્છેદ્ધારણયા ધીરો હન્તિ યા તત્કૃતં મલમ્ ॥ ૨૦॥

યસ્યાં સન્ધાર્યમાણાયાં યોગિનો ભક્તિલક્ષણઃ ।
આશુ સમ્પદ્યતે યોગ આશ્રયં ભદ્રમીક્ષતઃ ॥ ૨૧॥

રાજોવાચ

યથા સન્ધાર્યતે બ્રહ્મન્ ધારણા યત્ર સમ્મતા ।
યાદૃશી વા હરેદાશુ પુરુષસ્ય મનોમલમ્ ॥ ૨૨॥

શ્રીશુક ઉવાચ
જિતાસનો જિતશ્વાસો જિતસઙ્ગો જિતેન્દ્રિયઃ ।
સ્થૂલે ભગવતો રૂપે મનઃ સન્ધારયેદ્ધિયા ॥ ૨૩॥

વિશેષસ્તસ્ય દેહોઽયં સ્થવિષ્ઠશ્ચ સ્થવીયસામ્ ।
યત્રેદં દૃશ્યતે વિશ્વં ભૂતં ભવ્યં ભવચ્ચ સત્ ॥ ૨૪॥

આણ્ડકોશે શરીરેઽસ્મિન્ સપ્તાવરણસંયુતે ।
વૈરાજઃ પુરુષો યોઽસૌ ભગવાન્ ધારણાશ્રયઃ ॥ ૨૫॥

પાતાલમેતસ્ય હિ પાદમૂલં
પઠન્તિ પાર્ષ્ણિપ્રપદે રસાતલમ્ ।
મહાતલં વિશ્વસૃજોઽથ ગુલ્ફૌ
તલાતલં વૈ પુરુષસ્ય જઙ્ઘે ॥ ૨૬॥

દ્વે જાનુની સુતલં વિશ્વમૂર્તે-
રૂરુદ્વયં વિતલં ચાતલં ચ ।
મહીતલં તજ્જઘનં મહીપતે
નભસ્તલં નાભિસરો ગૃણન્તિ ॥ ૨૭॥

ઉરઃસ્થલં જ્યોતિરનીકમસ્ય
ગ્રીવા મહર્વદનં વૈ જનોઽસ્ય ।
તપો રરાટીં વિદુરાદિપુંસઃ
સત્યં તુ શીર્ષાણિ સહસ્રશીર્ષ્ણઃ ॥ ૨૮॥

ઇન્દ્રાદયો બાહવ આહુરુસ્રાઃ
કર્ણૌ દિશઃ શ્રોત્રમમુષ્ય શબ્દઃ ।
નાસત્યદસ્રૌ પરમસ્ય નાસે
ઘ્રાણોઽસ્ય ગન્ધો મુખમગ્નિરિદ્ધઃ ॥ ૨૯॥

દ્યૌરક્ષિણી ચક્ષુરભૂત્પતઙ્ગઃ
પક્ષ્માણિ વિષ્ણોરહની ઉભે ચ ।
તદ્ભ્રૂવિજૃમ્ભઃ પરમેષ્ઠિધિષ્ણ્ય-
માપોઽસ્ય તાલૂ રસ એવ જિહ્વા ॥ ૩૦॥

છન્દાંસ્યનન્તસ્ય શિરો ગૃણન્તિ
દંષ્ટ્રા યમઃ સ્નેહકલા દ્વિજાનિ ।
હાસો જનોન્માદકરી ચ માયા
દુરન્તસર્ગો યદપાઙ્ગમોક્ષઃ ॥ ૩૧॥

વ્રીડોત્તરોષ્ઠોઽધર એવ લોભો
ધર્મઃ સ્તનોઽધર્મપથોઽસ્ય પૃષ્ઠમ્ ।
કસ્તસ્ય મેઢ્રં વૃષણૌ ચ મિત્રૌ
કુક્ષિઃ સમુદ્રા ગિરયોઽસ્થિસઙ્ઘાઃ ॥ ૩૨॥

નદ્યોઽસ્ય નાડ્યોઽથ તનૂરુહાણિ
મહીરુહા વિશ્વતનોર્નૃપેન્દ્ર ।
અનન્તવીર્યઃ શ્વસિતં માતરિશ્વા
ગતિર્વયઃ કર્મ ગુણપ્રવાહઃ ॥ ૩૩॥

ઈશસ્ય કેશાન્ વિદુરમ્બુવાહાન્
વાસસ્તુ સન્ધ્યાં કુરુવર્ય ભૂમ્નઃ ।
અવ્યક્તમાહુર્હૃદયં મનશ્ચ
સચન્દ્રમાઃ સર્વવિકારકોશઃ ॥ ૩૪॥

વિજ્ઞાનશક્તિં મહિમામનન્તિ
સર્વાત્મનોઽન્તઃકરણં ગિરિત્રમ્ ।
અશ્વાશ્વતર્યુષ્ટ્રગજા નખાનિ
સર્વે મૃગાઃ પશવઃ શ્રોણિદેશે ॥ ૩૫॥

વયાંસિ તદ્વ્યાકરણં વિચિત્રં
મનુર્મનીષા મનુજો નિવાસઃ ।
ગન્ધર્વવિદ્યાધરચારણાપ્સરઃ
સ્વરસ્મૃતીરસુરાનીકવીર્યઃ ॥ ૩૬॥

બ્રહ્માઽઽનનં ક્ષત્રભુજો મહાત્મા
વિડૂરુરઙ્ઘ્રિશ્રિતકૃષ્ણવર્ણઃ ।
નાનાભિધાભીજ્યગણોપપન્નો
દ્રવ્યાત્મકઃ કર્મ વિતાનયોગઃ ॥ ૩૭॥

ઇયાનસાવીશ્વરવિગ્રહસ્ય
યઃ સન્નિવેશઃ કથિતો મયા તે ।

સન્ધાર્યતેઽસ્મિન્ વપુષિ સ્થવિષ્ઠે
મનઃ સ્વબુદ્ધ્યા ન યતોઽસ્તિ કિઞ્ચિત્ ॥ ૩૮॥

સ સર્વધીવૃત્ત્યનુભૂતસર્વ
આત્મા યથા સ્વપ્નજનેક્ષિતૈકઃ ।
તં સત્યમાનન્દનિધિં ભજેત
નાન્યત્ર સજ્જેદ્યત આત્મપાતઃ ॥ ૩૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે હંસ્યાં પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
દ્વિતીયસ્કન્ધે મહાપુરુષસંસ્થાનુવર્ણને પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ - ૨ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવં પુરા ધારણયાઽઽત્મયોનિ-
ર્નષ્ટાં સ્મૃતિં પ્રત્યવરુધ્ય તુષ્ટાત્ ।
તથા સસર્જેદમમોઘદૃષ્ટિ-
ર્યથાપ્યયાત્પ્રાગ્વ્યવસાયબુદ્ધિઃ ॥ ૧॥

શાબ્દસ્ય હિ બ્રહ્મણ એષ પન્થા
યન્નામભિર્ધ્યાયતિ ધીરપાર્થૈઃ ।
પરિભ્રમંસ્તત્ર ન વિન્દતેઽર્થાન્
માયામયે વાસનયા શયાનઃ ॥ ૨॥

અતઃ કવિર્નામસુ યાવદર્થઃ
સ્યાદપ્રમત્તો વ્યવસાયબુદ્ધિઃ ।
સિદ્ધેઽન્યથાર્થે ન યતેત તત્ર
પરિશ્રમં તત્ર સમીક્ષમાણઃ ॥ ૩॥

સત્યાં ક્ષિતૌ કિં કશિપોઃ પ્રયાસૈ-
ર્બાહૌ સ્વસિદ્ધે હ્યુપબર્હણૈઃ કિમ્ ।
સત્યઞ્જલૌ કિં પુરુધાન્નપાત્ર્યા

દિગ્વલ્કલાદૌ સતિ કિં દુકૂલૈઃ ॥ ૪॥

ચીરાણિ કિં પથિ ન સન્તિ દિશન્તિ ભિક્ષાં
નૈવાઙ્ઘ્રિપાઃ પરભૃતઃ સરિતોઽપ્યશુષ્યન્ ।
રુદ્ધા ગુહાઃ કિમજિતોઽવતિ નોપસન્નાન્
કસ્માદ્ભજન્તિ કવયો ધનદુર્મદાન્ધાન્ ॥ ૫॥

એવં સ્વચિત્તે સ્વત એવ સિદ્ધ
આત્મા પ્રિયોઽર્થો ભગવાનનન્તઃ ।
તં નિર્વૃતો નિયતાર્થો ભજેત
સંસારહેતૂપરમશ્ચ યત્ર ॥ ૬॥

કસ્તાં ત્વનાદૃત્ય પરાનુચિન્તા-
મૃતે પશૂનસતીં નામ યુઞ્જ્યાત્ ।
પશ્યન્ જનં પતિતં વૈતરણ્યાં
સ્વકર્મજાન્ પરિતાપાઞ્જુષાણમ્ ॥ ૭॥

કેચિત્સ્વદેહાન્તર્હૃદયાવકાશે
પ્રાદેશમાત્રં પુરુષં વસન્તમ્ ।
ચતુર્ભુજં કઞ્જરથાઙ્ગશઙ્ખ-
ગદાધરં ધારણયા સ્મરન્તિ ॥ ૮॥

પ્રસન્નવક્ત્રં નલિનાયતેક્ષણં
કદમ્બકિઞ્જલ્કપિશઙ્ગવાસસમ્ ।
લસન્મહારત્નહિરણ્મયાઙ્ગદં
સ્ફુરન્મહારત્નકિરીટકુણ્ડલમ્ ॥ ૯॥

ઉન્નિદ્રહૃત્પઙ્કજકર્ણિકાલયે
યોગેશ્વરાસ્થાપિતપાદપલ્લવમ્ ।
શ્રીલક્ષ્મણં કૌસ્તુભરત્નકન્ધર-
મમ્લાનલક્ષ્મ્યા વનમાલયાઽઽચિતમ્ ॥ ૧૦॥

વિભૂષિતં મેખલયાઙ્ગુલીયકૈ-
ર્મહાધનૈર્નૂપુરકઙ્કણાદિભિઃ ।
સ્નિગ્ધામલાકુઞ્ચિતનીલકુન્તલૈ-
ર્વિરોચમાનાનનહાસપેશલમ્ ॥ ૧૧॥

અદીનલીલાહસિતેક્ષણોલ્લસ-
દ્ભ્રૂભઙ્ગસંસૂચિતભૂર્યનુગ્રહમ્ ।
ઈક્ષેત ચિન્તામયમેનમીશ્વરં
યાવન્મનો ધારણયાવતિષ્ઠતે ॥ ૧૨॥

એકૈકશોઽઙ્ગાનિ ધિયાનુભાવયેત્-
પાદાદિ યાવદ્ધસિતં ગદાભૃતઃ ।
જિતં જિતં સ્થાનમપોહ્ય ધારયેત્
પરં પરં શુદ્ધ્યતિ ધીર્યથા યથા ॥ ૧૩॥

યાવન્ન જાયેત પરાવરેઽસ્મિન્
વિશ્વેશ્વરે દ્રષ્ટરિ ભક્તિયોગઃ ।
તાવત્સ્થવીયઃ પુરુષસ્ય રૂપં
ક્રિયાવસાને પ્રયતઃ સ્મરેત ॥ ૧૪॥

સ્થિરં સુખં ચાસનમાસ્થિતો યતિ-
ર્યદા જિહાસુરિમમઙ્ગ લોકમ્ ।
કાલે ચ દેશે ચ મનો ન સજ્જયેત્
પ્રાણાન્ નિયચ્છેન્મનસા જિતાસુઃ ॥ ૧૫॥

મનઃ સ્વબુધ્યામલયા નિયમ્ય
ક્ષેત્રજ્ઞ એતાં નિનયેત્તમાત્મનિ ।
આત્માનમાત્મન્યવરુધ્ય ધીરો
લબ્ધોપશાન્તિર્વિરમેત કૃત્યાત્ ॥ ૧૬॥

ન યત્ર કાલોઽનિમિષાં પરઃ પ્રભુઃ
કુતો નુ દેવા જગતાં ય ઈશિરે ।
ન યત્ર સત્ત્વં ન રજસ્તમશ્ચ
ન વૈ વિકારો ન મહાન્ પ્રધાનમ્ ॥ ૧૭॥

પરં પદં વૈષ્ણવમામનન્તિ તદ્-
યન્નેતિ નેતીત્યતદુત્સિસૃક્ષવઃ ।
વિસૃજ્ય દૌરાત્મ્યમનન્યસૌહૃદા
હૃદોપગુહ્યાર્હપદં પદે પદે ॥ ૧૮॥

ઇત્થં મુનિસ્તૂપરમેદ્વ્યવસ્થિતો
વિજ્ઞાનદૃગ્વીર્યસુરન્ધિતાશયઃ ।

સ્વપાર્ષ્ણિનાऽऽપીડ્ય ગુદં તતોऽનિલં
સ્થાનેષુ ષટ્સૂન્નમયેજ્જિતક્લમઃ ॥ ૧૯॥

નાભ્યાં સ્થિતં હૃદ્યધિરોપ્યતસ્મા-
દુદાનગત્યોરસિ તં નયેન્મુનિઃ ।
તતોऽનુસન્ધાય ધિયા મનસ્વી
સ્વતાલુમૂલં શનકૈર્નયેત ॥ ૨૦॥

તસ્માદ્ભ્રુવોરન્તરમુન્નયેત
નિરુદ્ધસપ્તાયતનોऽનપેક્ષઃ ।
સ્થિત્વા મુહૂર્તાર્ધમકુણ્ઠદૃષ્ટિ-
ર્નિર્ભિદ્ય મૂર્ધન્ વિસૃજેત્પરં ગતઃ ॥ ૨૧॥

યદિ પ્રયાસ્યન્ નૃપ પારમેષ્ઠ્યં
વૈહાયસાનામુત યદ્વિહારમ્ ।
અષ્ટાધિપત્યં ગુણસન્નિવાયે
સહૈવ ગચ્છેન્મનસેન્દ્રિયૈશ્ચ ॥ ૨૨॥

યોગેશ્વરાણાં ગતિમાહુરન્ત-
ર્બહિસ્ત્રિલોક્યાઃ પવનાન્તરાત્મનામ્ ।
ન કર્મભિસ્તાં ગતિમાપ્નુવન્તિ
વિદ્યાતપોયોગસમાધિભાજામ્ ॥ ૨૩॥

વૈશ્વાનરં યાતિ વિહાયસા ગતઃ
સુષુમ્ણયા બ્રહ્મપથેન શોચિષા ।
વિધૂતકલ્કોऽથ હરેરુદસ્તાત્
પ્રયાતિ ચક્રં નૃપ શૈશુમારમ્ ॥ ૨૪॥

તદ્વિશ્વનાભિં ત્વતિવર્ત્ય વિષ્ણો-
રણીયસા વિરજેનાત્મનૈકઃ ।
નમસ્કૃતં બ્રહ્મવિદામુપૈતિ
કલ્પાયુષો યદ્વિબુધા રમન્તે ॥ ૨૫॥

અથો અનન્તસ્ય મુખાનલેન
દન્દહ્યમાનં સ નિરીક્ષ્ય વિશ્વમ્ ।
નિર્યાતિ સિદ્ધેશ્વરયુષ્ટધિષ્ણ્યં
યદ્દ્વૈપરાર્ધ્યં તદુ પારમેષ્ઠ્યમ્ ॥ ૨૬॥

ન યત્ર શોકો ન જરા ન મૃત્યુ-
ર્નાર્તિર્નચોદ્વેગ ઋતે કુતશ્ચિત્ ।
યચ્ચિત્તતોઽદઃ કૃપયાનિદંવિદાં
દુરન્તદુઃખપ્રભવાનુદર્શનાત્ ॥ ૨૭॥

તતો વિશેષં પ્રતિપદ્ય નિર્ભય-
સ્તેનાત્મનાપોઽનલમૂર્તિરત્વરન્ ।
જ્યોતિર્મયો વાયુમુપેત્ય કાલે
વાય્વાત્મના ખં બૃહદાત્મલિઙ્ગમ્ ॥ ૨૮॥

ઘ્રાણેન ગન્ધં રસનેન વૈ રસં
રૂપં ચ દૃષ્ટ્યા શ્વસનં ત્વચૈવ ।
શ્રોત્રેણ ચોપેત્ય નભોગુણત્વં
પ્રાણેન ચાકૂતિમુપૈતિ યોગી ॥ ૨૯॥

સ ભૂતસૂક્ષ્મેન્દ્રિયસન્નિકર્ષં
મનોમયં દેવમયં વિકાર્યમ્ ।
સંસાદ્ય ગત્યા સહ તેન યાતિ
વિજ્ઞાનતત્ત્વં ગુણસન્નિરોધમ્ ॥ ૩૦॥

તેનાત્મનાઽઽત્માનમુપૈતિ શાન્ત-
માનન્દમાનન્દમયોઽવસાને ।
એતાં ગતિં ભાગવતીં ગતો યઃ
સ વૈ પુનર્નેહ વિષજ્જતેઽઙ્ગ ॥ ૩૧॥

એતે સૃતી તે નૃપ વેદગીતે
ત્વયાભિપૃષ્ટે હ સનાતને ચ ।
યે વૈ પુરા બ્રહ્મણ આહ પૃષ્ટ
આરાધિતો ભગવાન્ વાસુદેવઃ ॥ ૩૨॥

ન હ્યતોઽન્યઃ શિવઃ પન્થા વિશતઃ સંસૃતાવિહ ।
વાસુદેવે ભગવતિ ભક્તિયોગો યતો ભવેત્ ॥ ૩૩॥

ભગવાન્ બ્રહ્મ કાર્ત્સ્ન્યેન ત્રિરન્વીક્ષ્ય મનીષયા ।
તદધ્યવસ્યત્કૂટસ્થો રતિરાત્મન્ યતો ભવેત્ ॥ ૩૪॥

ભગવાન્ સર્વભૂતેષુ લક્ષિતઃ સ્વાત્મના હરિઃ ।
દૃશ્યૈર્બુદ્ધ્યાદિભિર્દ્રષ્ટા લક્ષણૈરનુમાપકૈઃ ॥ ૩૫॥

તસ્માત્સર્વાત્મના રાજન્ હરિઃ સર્વત્ર સર્વદા ।
શ્રોતવ્યઃ કીર્તિતવ્યશ્ચ સ્મર્તવ્યો ભગવાન્ નૃણામ્ ॥ ૩૬॥

પિબન્તિ યે ભગવત આત્મનઃ સતાં
કથામૃતં શ્રવણપુટેષુ સમ્ભૃતમ્ ।
પુનન્તિ તે વિષયવિદૂષિતાશયં
વ્રજન્તિ તચ્ચરણસરોરુહાન્તિકમ્ ॥ ૩૭॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
દ્વિતીયસ્કન્ધે પુરુષસંસ્થાવર્ણનં નામ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ તૃતીયોઽધ્યાયઃ - ૩ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવમેતન્નિગદિતં પૃષ્ટવાન્ યદ્ભવાન્ મમ ।
નૃણાં યન્મ્રિયમાણાનાં મનુષ્યેષુ મનીષિણામ્ ॥ ૧॥

બ્રહ્મવર્ચસકામસ્તુ યજેત બ્રહ્મણઃ પતિમ્ ।
ઇન્દ્રમિન્દ્રિયકામસ્તુ પ્રજાકામઃ પ્રજાપતીન્ ॥ ૨॥

દેવીં માયાં તુ શ્રીકામસ્તેજસ્કામો વિભાવસુમ્ ।
વસુકામો વસૂન્ રુદ્રાન્ વીર્યકામોઽથ વીર્યવાન્ ॥ ૩॥

અન્નાદ્યકામસ્ત્વદિતિં સ્વર્ગકામોઽદિતેઃ સુતાન્ ।
વિશ્વાન્ દેવાન્ રાજ્યકામઃ સાધ્યાન્ સંસાધકો વિશામ્ ॥ ૪॥

આયુષ્કામોઽશ્વિનૌ દેવૌ પુષ્ટિકામ ઇલાં યજેત્ ।
પ્રતિષ્ઠાકામઃ પુરુષો રોદસી લોકમાતરૌ ॥ ૫॥

રૂપાભિકામો ગન્ધર્વાન્ સ્ત્રીકામોઽપ્સર ઉર્વશીમ્ ।
આધિપત્યકામઃ સર્વેષાં યજેત પરમેષ્ઠિનમ્ ॥ ૬॥

યજ્ઞં યજેદ્યશસ્કામઃ કોશકામઃ પ્રચેતસમ્ ।
વિદ્યાકામસ્તુ ગિરિશં દામ્પત્યાર્થ ઉમાં સતીમ્ ॥ ૭॥

ધર્માર્થ ઉત્તમશ્લોકં તન્તું તન્વન્ પિતૄન્ યજેત્ ।
રક્ષાકામઃ પુણ્યજનાનોજસ્કામો મરુદ્ગણાન્ ॥ ૮॥

રાજ્યકામો મનૂન્ દેવાન્ નિરૃતિં ત્વભિચરન્ યજેત્ ।
કામકામો યજેત્સોમમકામઃ પુરુષં પરમ્ ॥ ૯॥

અકામઃ સર્વકામો વા મોક્ષકામ ઉદારધીઃ ।
તીવ્રેણ ભક્તિયોગેન યજેત પુરુષં પરમ્ ॥ ૧૦॥

એતાવાનેવ યજતામિહ નિઃશ્રેયસોદયઃ ।
ભગવત્યચલો ભાવો યદ્ભાગવતસઙ્ગતઃ ॥ ૧૧॥

જ્ઞાનં યદા પ્રતિનિવૃત્તગુણોર્મિચક્ર-
માત્મપ્રસાદ ઉત યત્ર ગુણેષ્વસઙ્ગઃ ।
કૈવલ્યસમ્મતપથસ્ત્વથ ભક્તિયોગઃ
કો નિર્વૃતો હરિકથાસુ રતિં ન કુર્યાત્ ॥ ૧૨॥

શૌનક ઉવાચ
ઇત્યભિવ્યાહૃતં રાજા નિશમ્ય ભરતર્ષભઃ ।
કિમન્યત્પૃષ્ટવાન્ ભૂયો વૈયાસકિમૃષિં કવિમ્ ॥ ૧૩॥

એતચ્છુશ્રૂષતાં વિદ્વન્ સૂત નોઽર્હસિ ભાષિતુમ્ ।
કથા હરિકથોદર્કાઃ સતાં સ્યુઃ સદસિ ધ્રુવમ્ ॥ ૧૪॥

સ વૈ ભાગવતો રાજા પાણ્ડવેયો મહારથઃ ।
બાલક્રીડનકૈઃ ક્રીડન્ કૃષ્ણક્રીડાં ય આદદે ॥ ૧૫॥

વૈયાસકિશ્ચ ભગવાન્ વાસુદેવપરાયણઃ ।
ઉરુગાયગુણોદારાઃ સતાં સ્યુર્હિ સમાગમે ॥ ૧૬॥

આયુર્હરતિ વૈ પુંસામુદ્યન્નસ્તં ચ યન્નસૌ ।
તસ્યર્તે યત્ક્ષણો નીત ઉત્તમશ્લોકવાર્તયા ॥ ૧૭॥

તરવઃ કિં ન જીવન્તિ ભસ્ત્રાઃ કિં ન શ્વસન્ત્યુત ।
ન ખાદન્તિ ન મેહન્તિ કિં ગ્રામપશવોઽપરે ॥ ૧૮॥

શ્વવિડ્વરાહોષ્ટ્રખરૈઃ સંસ્તુતઃ પુરુષઃ પશુઃ ।

ન યત્કર્ણપથોપેતો જાતુ નામ ગદાગ્રજઃ ॥ ૧૯॥

બિલે બતોરુક્રમવિક્રમાન્ યે
ન શ ृણ્વતઃ કર્ણપુટે નરસ્ય ।
જિહ્વાસતી દાર્દુરિકેવ સૂત
ન ચોપગાયત્યુરુગાયગાથાઃ ॥ ૨૦॥

ભારઃ પરં પટ્ટકિરીટજુષ્ટ-
મપ્યુત્તમાઙ્ગં ન નમેન્મુકુન્દમ્ ।
શાવૌ કરૌ નો કુરુતઃ સપર્યાં
હરેર્લસત્કાઞ્ચનકઙ્કણૌ વા ॥ ૨૧॥

બર્હાયિતે તે નયને નરાણાં
લિઙ્ગાનિ વિષ્ણોર્ન નિરીક્ષતો યે ।
પાદૌ નૃણાં તૌ દ્રુમજન્મભાજૌ
ક્ષેત્રાણિ નાનુવ્રજતો હરેર્યૌ ॥ ૨૨॥

જીવઞ્છવો ભાગવતાઙ્ઘ્રિરેણું
ન જાતુ મર્ત્યોઽભિલભેત યસ્તુ ।
શ્રીવિષ્ણુપદ્યા મનુજસ્તુલસ્યાઃ
શ્વસઞ્છવો યસ્તુ ન વેદ ગન્ધમ્ ॥ ૨૩॥

તદશ્મસારં હૃદયં બતેદં
યદ્ગૃહ્યમાણૈર્હરિનામધેયૈઃ ।
ન વિક્રિયેતાથ યદા વિકારો
નેત્રે જલં ગાત્રરુહેષુ હર્ષઃ ॥ ૨૪॥

અથાભિધેહ્યઙ્ગ મનોઽનુકૂલં
પ્રભાષસે ભાગવતપ્રધાનઃ ।
યદાહ વૈયાસકિરાત્મવિદ્યા-
વિશારદો નૃપતિં સાધુ પૃષ્ટઃ ॥ ૨૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ - ૪ ॥

સૂત ઉવાચ
વૈયાસકેરિતિ વચસ્તત્ત્વનિશ્ચયમાત્મનઃ ।
ઉપધાર્ય મતિં કૃષ્ણે ઔત્તરેયઃ સતીં વ્યધાત્ ॥ ૧॥

આત્મજાયાસુતાગારપશુદ્રવિણબન્ધુષુ ।
રાજ્યે ચાવિકલે નિત્યં વિરૂઢાં મમતાં જહૌ ॥ ૨॥

પપ્રચ્છ ચેમમેવાર્થં યન્માં પૃચ્છથ સત્તમાઃ ।
કૃષ્ણાનુભાવશ્રવણે શ્રદ્દધાનો મહામનાઃ ॥ ૩॥

સંસ્થાં વિજ્ઞાય સન્ન્યસ્ય કર્મ ત્રૈવર્ગિકં ચ યત્ ।
વાસુદેવે ભગવતિ આત્મભાવં દૃઢં ગતઃ ॥ ૪॥

રાજોવાચ
સમીચીનં વચો બ્રહ્મન્ સર્વજ્ઞસ્ય તવાનઘ ।
તમો વિશીર્યતે મહ્યં હરેઃ કથયતઃ કથામ્ ॥ ૫॥

ભૂય એવ વિવિત્સામિ ભગવાનાત્મમાયયા ।
યથેદં સૃજતે વિશ્વં દુર્વિભાવ્યમધીશ્વરૈઃ ॥ ૬॥

યથા ગોપાયતિ વિભુર્યથા સંયચ્છતે પુનઃ ।
યાં યાં શક્તિમુપાશ્રિત્ય પુરુશક્તિઃ પરઃ પુમાન્ ।
આત્માનં ક્રીડયન્ ક્રીડન્ કરોતિ વિકરોતિ ચ ॥ ૭॥

નૂનં ભગવતો બ્રહ્મન્ હરેરદ્ભુતકર્મણઃ ।
દુર્વિભાવ્યમિવાભાતિ કવિભિશ્ચાપિ ચેષ્ટિતમ્ ॥ ૮॥

યથા ગુણાંસ્તુ પ્રકૃતેર્યુગપત્ક્રમશોઽપિ વા ।
બિભર્તિ ભૂરિશસ્ત્વેકઃ કુર્વન્ કર્માણિ જન્મભિઃ ॥ ૯॥

વિચિકિત્સિતમેતન્મે બ્રવીતુ ભગવાન્ યથા ।
શાબ્દે બ્રહ્મણિ નિષ્ણાતઃ પરસ્મિંશ્ચ ભવાન્ ખલુ ॥ ૧૦॥

સૂત ઉવાચ
ઇત્યુપામન્ત્રિતો રાજ્ઞા ગુણાનુકથને હરેઃ ।

હૃષીકેશમનુસ્મૃત્ય પ્રતિવક્તું પ્રચક્રમે ॥ ૧૧॥

શ્રીશુક ઉવાચ
નમઃ પરસ્મૈ પુરુષાય ભૂયસે
સદુદ્ભવસ્થાનનિરોધલીલયા ।
ગૃહીતશક્તિત્રિતયાય દેહિના-
મન્તર્ભવાયાનુપલક્ષ્યવર્ત્મને ॥ ૧૨॥

ભૂયો નમઃ સદ્વૃજિનચ્છિદેઽસતા-
મસમ્ભવાયાખિલસત્ત્વમૂર્તયે ।
પુંસાં પુનઃ પારમહંસ્ય આશ્રમે
વ્યવસ્થિતાનામનુમૃગ્યદાશુષે ॥ ૧૩॥

નમો નમસ્તેઽસ્ત્વૃષભાય સાત્વતાં
વિદૂરકાષ્ઠાય મુહુઃ કુયોગિનામ્ ।
નિરસ્તસામ્યાતિશયેન રાધસા
સ્વધામનિ બ્રહ્મણિ રંસ્યતે નમઃ ॥ ૧૪॥

યત્કીર્તનં યત્સ્મરણં યદીક્ષણં
યદ્વન્દનં યચ્છ્રવણં યદર્હણમ્ ।
લોકસ્ય સદ્યો વિધુનોતિ કલ્મષં
તસ્મૈ સુભદ્રશ્રવસે નમો નમઃ ॥ ૧૫॥

વિચક્ષણા યચ્ચરણોપસાદનાત્
સઙ્ગં વ્યુદસ્યોભયતોઽન્તરાત્મનઃ ।
વિન્દન્તિ હિ બ્રહ્મગતિં ગતક્લમા-
સ્તસ્મૈ સુભદ્રશ્રવસે નમો નમઃ ॥ ૧૬॥

તપસ્વિનો દાનપરા યશસ્વિનો
મનસ્વિનો મન્ત્રવિદઃ સુમઙ્ગલાઃ ।
ક્ષેમં ન વિન્દન્તિ વિના યદર્પણં
તસ્મૈ સુભદ્રશ્રવસે નમો નમઃ ॥ ૧૭॥

કિરાતહૂણાન્ધ્રપુલિન્દપુલ્કસા
આભીરકઙ્કા યવનાઃ ખસાદયઃ ।
યેઽન્યે ચ પાપા યદપાશ્રયાશ્રયાઃ
શુધ્યન્તિ તસ્મૈ પ્રભવિષ્ણવે નમઃ ॥ ૧૮॥

સ એષ આત્માઽઽત્મવતામધીશ્વર-
સ્ત્રયીમયો ધર્મમયસ્તપોમયઃ ।
ગતવ્યલીકૈરજશઙ્કરાદિભિ-
ર્વિતર્ક્યલિઙ્ગો ભગવાન્ પ્રસીદતામ્ ॥ ૧૯॥

શ્રિયઃ પતિર્યજ્ઞપતિઃ પ્રજાપતિ-
ર્ધિયામ્પતિર્લોકપતિર્ધરાપતિઃ ।
પતિર્ગતિશ્ચાન્ધકવૃષ્ણિસાત્વતાં
પ્રસીદતાં મે ભગવાન્ સતાં પતિઃ ॥ ૨૦॥

યદઙ્ઘ્ર્યભિધ્યાનસમાધિધૌતયા
ધિયાનુપશ્યન્તિ હિ તત્ત્વમાત્મનઃ ।
વદન્તિ ચૈતત્કવયો યથારુચં
સ મે મુકુન્દો ભગવાન્ પ્રસીદતામ્ ॥ ૨૧॥

પ્રચોદિતા યેન પુરા સરસ્વતી
વિતન્વતાજસ્ય સતીં સ્મૃતિં હૃદિ ।
સ્વલક્ષણા પ્રાદુરભૂત્કિલાસ્યતઃ
સ મે ઋષીણામૃષભઃ પ્રસીદતામ્ ॥ ૨૨॥

ભૂતૈર્મહદ્ભિર્ય ઇમાઃ પુરો વિભુ-
ર્નિર્માય શેતે યદમૂષુ પૂરુષઃ ।
ભુઙ્ક્તે ગુણાન્ ષોડશ ષોડશાત્મકઃ
સોઽલઙ્કૃષીષ્ટ ભગવાન્ વચાંસિ મે ॥ ૨૩॥

નમસ્તસ્મૈ ભગવતે વાસુદેવાય વેધસે ।
પપુર્જ્ઞાનમયં સૌમ્યા યન્મુખામ્બુરુહાસવમ્ ॥ ૨૪॥

એતદેવાત્મભૂ રાજન્ નારદાય વિપૃચ્છતે ।
વેદગર્ભોઽભ્યધાત્સાક્ષાદ્યદાહ હરિરાત્મનઃ ॥ ૨૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ - ૫ ॥

નારદ ઉવાચ
દેવદેવ નમસ્તેઽસ્તુ ભૂતભાવન પૂર્વજ ।
તદ્વિજાનીહિ યજ્જ્ઞાનમાત્મતત્ત્વનિદર્શનમ્ ॥ ૧॥

યદ્રૂપં યદધિષ્ઠાનં યતઃ સૃષ્ટમિદં પ્રભો ।
યત્સંસ્થં યત્પરં યચ્ચ તત્તત્ત્વં વદ તત્ત્વતઃ ॥ ૨॥

સર્વં હ્યેતદ્ભવાન્ વેદ ભૂતભવ્યભવત્પ્રભુઃ ।
કરામલકવદ્વિશ્વં વિજ્ઞાનાવસિતં તવ ॥ ૩॥

યદ્વિજ્ઞાનો યદાધારો યત્પરસ્ત્વં યદાત્મકઃ ।
એકઃ સૃજસિ ભૂતાનિ ભૂતૈરેવાત્મમાયયા ॥ ૪॥

આત્મન્ ભાવયસે તાનિ ન પરાભાવયન્ સ્વયમ્ ।
આત્મશક્તિમવષ્ટભ્ય ઊર્ણનાભિરિવાક્લમઃ ॥ ૫॥

નાહં વેદ પરં હ્યસ્મિન્ નાપરં ન સમં વિભો ।
મરૂપગુણૈર્ભાવ્યં સદસત્કિઞ્ચિદન્યતઃ ॥ ૬॥

સ ભવાનચરદ્ઘોરં યત્તપઃ સુસમાહિતઃ ।
તેન ખેદયસે નસ્ત્વં પરાશઙ્કાં પ્રયચ્છસિ ॥ ૭॥

એતન્મે પૃચ્છતઃ સર્વં સર્વજ્ઞ સકલેશ્વર ।
વિજાનીહિ યથૈવેદમહં બુધ્યેઽનુશાસિતઃ ॥ ૮॥

બ્રહ્મોવાચ
સમ્યક્કારુણિકસ્યેદં વત્સ તે વિચિકિત્સિતમ્ ।
યદહં ચોદિતઃ સૌમ્ય ભગવદ્વીર્યદર્શને ॥ ૯॥

નાનૃતં તવ તચ્ચાપિ યથા માં પ્રબ્રવીષિ ભોઃ ।
અવિજ્ઞાય પરં મત્ત એતાવત્ત્વં યતો હિ મે ॥ ૧૦॥

યેન સ્વરોચિષા વિશ્વં રોચિતં રોચયામ્યહમ્ ।
યથાર્કોઽગ્નિર્યથા સોમો યથર્ક્ષગ્રહતારકાઃ ॥ ૧૧॥

તસ્મૈ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ધીમહિ ।

યન્માયયા દુર્જયયા માં બ્રુવન્તિ જગદ્ગુરુમ્ ॥ ૧૨॥

વિલજ્જમાનયા યસ્ય સ્થાતુમીક્ષાપથેઽમુયા ।
વિમોહિતા વિકત્થન્તે મમાહમિતિ દુર્ધિયઃ ॥ ૧૩॥

દ્રવ્યં કર્મ ચ કાલશ્ચ સ્વભાવો જીવ એવ ચ ।
વાસુદેવાત્પરો બ્રહ્મન્ ન ચાન્યોઽર્થોઽસ્તિ તત્ત્વતઃ ॥ ૧૪॥

નારાયણપરા વેદા દેવા નારાયણાઙ્ગજાઃ ।
નારાયણપરા લોકા નારાયણપરા મખાઃ ॥ ૧૫॥

નારાયણપરો યોગો નારાયણપરં તપઃ ।
નારાયણપરં જ્ઞાનં નારાયણપરા ગતિઃ ॥ ૧૬॥

તસ્યાપિ દ્રષ્ટુરીશસ્ય કૂટસ્થસ્યાખિલાત્મનઃ ।
સૃજ્યં સૃજામિ સૃષ્ટોઽહમીક્ષયૈવાભિચોદિતઃ ॥ ૧૭॥

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ નિર્ગુણસ્ય ગુણાસ્ત્રયઃ ।
સ્થિતિસર્ગનિરોધેષુ ગૃહીતા માયયા વિભોઃ ॥ ૧૮॥

કાર્યકારણકર્તૃત્વે દ્રવ્યજ્ઞાનક્રિયાશ્રયાઃ ।
બધ્નન્તિ નિત્યદા મુક્તં માયિનં પુરુષં ગુણાઃ ॥ ૧૯॥

સ એષ ભગવાંલ્લિઙ્ગૈસ્ત્રિભિરેભિરધોક્ષજઃ ।
સ્વલક્ષિતગતિર્બ્રહ્મન્ સર્વેષાં મમ ચેશ્વરઃ ॥ ૨૦॥

કાલં કર્મ સ્વભાવં ચ માયેશો માયયા સ્વયા ।
આત્મન્ યદૃચ્છયા પ્રાપ્તં વિબુભૂષુરુપાદદે ॥ ૨૧॥

કાલાદ્ગુણવ્યતિકરઃ પરિણામઃ સ્વભાવતઃ ।
કર્મણો જન્મ મહતઃ પુરુષાધિષ્ઠિતાદભૂત્ ॥ ૨૨॥

મહતસ્તુ વિકુર્વાણાદ્રજઃસત્ત્વોપબૃંહિતાત્ ।
તમઃપ્રધાનસ્ત્વભવદ્દ્રવ્યજ્ઞાનક્રિયાત્મકઃ ॥ ૨૩॥

સોઽહઙ્કાર ઇતિ પ્રોક્તો વિકુર્વન્ સમભૂત્ત્રિધા ।
વૈકારિકસ્તૈજસશ્ચ તામસશ્ચેતિ યદ્ભિદા ।
દ્રવ્યશક્તિઃ ક્રિયાશક્તિર્જ્ઞાનશક્તિરિતિ પ્રભો ॥ ૨૪॥

તામસાદપિ ભૂતાદેર્વિકુર્વાણાદભૂન્નભઃ ।
તસ્ય માત્રા ગુણઃ શબ્દો લિઙ્ગં યદ્દ્રષ્ટૃદૃશ્યયોઃ ॥ ૨૫॥

નભસોऽથ વિકુર્વાણાદભૂત્સ્પર્શગુણોऽનિલઃ ।
પરાન્વયાચ્છબ્દવાંશ્ચ પ્રાણ ઓજઃ સહો બલમ્ ॥ ૨૬॥

વાયોરપિ વિકુર્વાણાત્કાલકર્મસ્વભાવતઃ ।
ઉદપદ્યત તેજો વૈ રૂપવત્સ્પર્શશબ્દવત્ ॥ ૨૭॥

તેજસસ્તુ વિકુર્વાણાદાસીદમ્ભો રસાત્મકમ્ ।
રૂપવત્સ્પર્શવચ્ચામ્ભો ઘોષવચ્ચ પરાન્વયાત્ ॥ ૨૮॥

વિશેષસ્તુ વિકુર્વાણાદમ્ભસો ગન્ધવાનભૂત્ ।
પરાન્વયાદ્રસસ્પર્શશબ્દરૂપગુણાન્વિતઃ ॥ ૨૯॥

વૈકારિકાન્મનો જજ્ઞે દેવા વૈકારિકા દશ ।
દિગ્વાતાર્કપ્રચેતોऽશ્વિવહ્નીન્દ્રોપેન્દ્રમિત્રકાઃ ॥ ૩૦॥

તૈજસાત્તુ વિકુર્વાણાદિન્દ્રિયાણિ દશાભવન્ ।
જ્ઞાનશક્તિઃ ક્રિયાશક્તિર્બુદ્ધિઃ પ્રાણશ્ચ તૈજસૌ ।
શ્રોત્રં ત્વગ્ઘ્રાણદૃગ્જિહ્વા વાગ્દોર્મેઢ્રાઙ્ઘ્રિપાયવઃ ॥ ૩૧॥

યદૈતેऽસઙ્ગતા ભાવા ભૂતેન્દ્રિયમનોગુણાઃ ।
યદાયતનનિર્માણે ન શેકુર્બ્રહ્મવિત્તમ ॥ ૩૨॥

તદા સંહત્ય ચાન્યોન્યં ભગવચ્છક્તિચોદિતાઃ ।
સદસત્ત્વમુપાદાય ચોભયં સસૃજુર્હ્યદઃ ॥ ૩૩॥

વર્ષપૂગસહસ્રાન્તે તદણ્ડમુદકેશયમ્ ।
કાલકર્મસ્વભાવસ્થો જીવોऽજીવમજીવયત્ ॥ ૩૪॥

સ એવ પુરુષસ્તસ્માદણ્ડં નિર્ભિદ્ય નિર્ગતઃ ।
સહસ્રોર્વઙ્ઘ્રિબાહ્વક્ષઃ સહસ્રાનનશીર્ષવાન્ ॥ ૩૫॥

યસ્યેહાવયવૈર્લોકાન્ કલ્પયન્તિ મનીષિણઃ ।
કટ્યાદિભિરધઃ સપ્ત સપ્તોર્ધ્વં જઘનાદિભિઃ ॥ ૩૬॥

પુરુષસ્ય મુખં બ્રહ્મ ક્ષત્રમેતસ્ય બાહવઃ ।
ઊર્વોર્વૈશ્યો ભગવતઃ પદ્ભ્યાં શૂદ્રો વ્યજાયત ॥ ૩૭॥

ભૂર્લોકઃ કલ્પિતઃ પદ્ભ્યાં ભુવર્લોકોऽસ્ય નાભિતઃ ।
હૃદા સ્વર્લોક ઉરસા મહર્લોકો મહાત્મનઃ ॥ ૩૮॥

ગ્રીવાયાં જનલોકશ્ચ તપોલોકઃ સ્તનદ્વયાત્ ।
મૂર્ધભિઃ સત્યલોકસ્તુ બ્રહ્મલોકઃ સનાતનઃ ॥ ૩૯॥

તત્કટ્યાં ચાતલં ક્લૃપ્તમૂરુભ્યાં વિતલં વિભોઃ ।
જાનુભ્યાં સુતલં શુદ્ધં જઙ્ઘાભ્યાં તુ તલાતલમ્ ॥ ૪૦॥

મહાતલં તુ ગુલ્ફાભ્યાં પ્રપદાભ્યાં રસાતલમ્ ।
પાતાલં પાદતલત ઇતિ લોકમયઃ પુમાન્ ॥ ૪૧॥

ભૂર્લોકઃ કલ્પિતઃ પદ્ભ્યાં ભુવર્લોકોઽસ્ય નાભિતઃ ।
સ્વર્લોકઃ કલ્પિતો મૂર્ધ્ના ઇતિ વા લોકકલ્પના ॥ ૪૨॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ - ૬ ॥

બ્રહ્મોવાચ
વાચાં વહ્નેર્મુખં ક્ષેત્રં છન્દસાં સપ્ત ધાતવઃ ।
હવ્યકવ્યામૃતાન્નાનાં જિહ્વા સર્વરસસ્ય ચ ॥ ૧॥

સર્વાસૂનાં ચ વાયોશ્ચ તન્નાસે પરમાયને ।
અશ્વિનોરોષધીનાં ચ ઘ્રાણો મોદપ્રમોદયોઃ ॥ ૨॥

રૂપાણાં તેજસાં ચક્ષુર્દિવઃ સૂર્યસ્ય ચાક્ષિણી ।
કર્ણૌ દિશાં ચ તીર્થાનાં શ્રોત્રમાકાશશબ્દયોઃ ।
તદ્ગાત્રં વસ્તુસારાણાં સૌભગસ્ય ચ ભાજનમ્ ॥ ૩॥

ત્વગસ્ય સ્પર્શવાયોશ્ચ સર્વમેધસ્ય ચૈવ હિ ।
રોમાણ્યુદ્ભિજ્જજાતીનાં યૈર્વા યજ્ઞસ્તુ સમ્ભૃતઃ ॥ ૪॥

કેશશ્મશ્રુનખાન્યસ્ય શિલાલોહાભ્રવિદ્યુતામ્ ।
બાહવો લોકપાલાનાં પ્રાયશઃ ક્ષેમકર્મણામ્ ॥ ૫॥

વિક્રમો ભૂર્ભુવઃ સ્વશ્ચ ક્ષેમસ્ય શરણસ્ય ચ ।

સર્વકામવરસ્યાપિ હરેશ્ચરણ આસ્પદમ્ ॥ ૬॥

અપાં વીર્યસ્ય સર્ગસ્ય પર્જન્યસ્ય પ્રજાપતેઃ ।
પુંસઃ શિશ્ન ઉપસ્થસ્તુ પ્રજાત્યાનન્દનિર્વૃતેઃ ॥ ૭॥

પાયુર્યમસ્ય મિત્રસ્ય પરિમોક્ષસ્ય નારદ ।
હિંસાયા નિરૃતેર્મૃત્યોર્નિરયસ્ય ગુદં સ્મૃતઃ ॥ ૮॥

પરાભૂતેરધર્મસ્ય તમસશ્ચાપિ પશ્ચિમઃ ।
નાડ્યો નદનદીનાં તુ ગોત્રાણામસ્થિસંહતિઃ ॥ ૯॥

અવ્યક્તરસસિન્ધૂનાં ભૂતાનાં નિધનસ્ય ચ ।
ઉદરં વિદિતં પુંસો હૃદયં મનસઃ પદમ્ ॥ ૧૦॥

ધર્મસ્ય મમ તુભ્યં ચ કુમારાણાં ભવસ્ય ચ ।
વિજ્ઞાનસ્ય ચ સત્ત્વસ્ય પરસ્યાત્મા પરાયણમ્ ॥ ૧૧॥

અહં ભવાન્ ભવશ્ચૈવ ત ઇમે મુનયોઽગ્રજાઃ ।
સુરાસુરનરા નાગાઃ ખગા મૃગસરીસૃપાઃ ॥ ૧૨॥

ગન્ધર્વાપ્સરસો યક્ષા રક્ષોભૂતગણોરગાઃ ।
પશવઃ પિતરઃ સિદ્ધા વિદ્યાધ્રાશ્ચારણા દ્રુમાઃ ॥ ૧૩॥

અન્યે ચ વિવિધા જીવા જલસ્થલનભૌકસઃ ।
ગ્રહર્ક્ષકેતવસ્તારાસ્તડિતઃ સ્તનયિત્નવઃ ॥ ૧૪॥

સર્વં પુરુષ એવેદં ભૂતં ભવ્યં ભવચ્ચ યત્ ।
તેનેદમાવૃતં વિશ્વં વિતસ્તિમધિતિષ્ઠતિ ॥ ૧૫॥

સ્વધિષ્ણ્યં પ્રતપન્ પ્રાણો બહિશ્ચ પ્રતપત્યસૌ ।
એવં વિરાજં પ્રતપંસ્તપત્યન્તર્બહિઃ પુમાન્ ॥ ૧૬॥

સોઽમૃતસ્યાભયસ્યેશો મર્ત્યમન્નં યદત્યગાત્ ।
મહિમૈષ તતો બ્રહ્મન્ પુરુષસ્ય દુરત્યયઃ ॥ ૧૭॥

પાદેષુ સર્વભૂતાનિ પુંસઃ સ્થિતિપદો વિદુઃ ।
અમૃતં ક્ષેમમભયં ત્રિમૂર્ધ્નોઽધાયિ મૂર્ધસુ ॥ ૧૮॥

પાદાસ્ત્રયો બહિશ્ચાસન્નપ્રજાનાં ય આશ્રમાઃ ।
અન્તસ્ત્રિલોક્યાસ્ત્વપરો ગૃહમેધોઽબૃહદ્વ્રતઃ ॥ ૧૯॥

સૃતી વિચક્રમે વિષ્વઙ્ સાશનાનશને ઉભે ।
યદવિદ્યા ચ વિદ્યા ચ પુરુષસ્તૂભયાશ્રયઃ ॥ ૨૦॥

યસ્માદણ્ડં વિરાડ્જજ્ઞે ભૂતેન્દ્રિયગુણાત્મકઃ ।
તદ્દ્રવ્યમત્યગાદ્વિશ્વં ગોભિઃ સૂર્ય ઇવાતપન્ ॥ ૨૧॥

યદાસ્ય નાભ્યાન્નલિનાદહમાસં મહાત્મનઃ ।
નાવિદં યજ્ઞસમ્ભારાન્ પુરુષાવયવાદૃતે ॥ ૨૨॥

તેષુ યજ્ઞસ્ય પશવઃ સવનસ્પતયઃ કુશાઃ ।
ઇદં ચ દેવયજનં કાલશ્ચોરુગુણાન્વિતઃ ॥ ૨૩॥

વસ્તૂન્યોષધયઃ સ્નેહા રસલોહમૃદો જલમ્ ।
ઋચો યજૂંષિ સામાનિ ચાતુર્હોત્રં ચ સત્તમ ॥ ૨૪॥

નામધેયાનિ મન્ત્રાશ્ચ દક્ષિણાશ્ચ વ્રતાનિ ચ ।
દેવતાનુક્રમઃ કલ્પઃ સઙ્કલ્પસ્તન્ત્રમેવ ચ ॥ ૨૫॥

ગતયો મતયઃ શ્રદ્ધા પ્રાયશ્ચિત્તં સમર્પણમ્ ।
પુરુષાવયવૈરેતે સમ્ભારાઃ સમ્ભૃતા મયા ॥ ૨૬॥

ઇતિ સમ્ભૃતસમ્ભારઃ પુરુષાવયવૈરહમ્ ।
તમેવ પુરુષં યજ્ઞં તેનૈવાયજમીશ્વરમ્ ॥ ૨૭॥

તતસ્તે ભ્રાતર ઇમે પ્રજાનાં પતયો નવ ।
અયજન્ વ્યક્તમવ્યક્તં પુરુષં સુસમાહિતાઃ ॥ ૨૮॥

તતશ્ચ મનવઃ કાલે ઈજિરે ઋષયોऽપરે ।
પિતરો વિબુધા દૈત્યા મનુષ્યાઃ ક્રતુભિર્વિભુમ્ ॥ ૨૯॥

નારાયણે ભગવતિ તદિદં વિશ્વમાહિતમ્ ।
ગૃહીતમાયોરુગુણઃ સર્ગાદાવગુણઃ સ્વતઃ ॥ ૩૦॥

સૃજામિ તન્નિયુક્તોऽહં હરો હરતિ તદ્વશઃ ।
વિશ્વં પુરુષરૂપેણ પરિપાતિ ત્રિશક્તિધૃક્ ॥ ૩૧॥

ઇતિ તેऽભિહિતં તાત યથેદમનુપૃચ્છસિ ।
નાન્યદ્ભગવતઃ કિઞ્ચિદ્ભાવ્યં સદસદાત્મકમ્ ॥ ૩૨॥

ન ભારતી મેऽઙ્ગ મૃષોપલક્ષ્યતે
ન વૈ ક્વચિન્મે મનસો મૃષા ગતિઃ ।

ન મે હૃષીકાણિ પતન્ત્યસત્પથે
યન્મે હૃદૌત્કણ્ઠ્યવતા ધૃતો હરિઃ ॥ ૩૩॥

સોઽહં સમામ્નાયમયસ્તપોમયઃ
પ્રજાપતીનામભિવન્દિતઃ પતિઃ ।
આસ્થાય યોગં નિપુણં સમાહિતઃ
તં નાધ્યગચ્છં યત આત્મસમ્ભવઃ ॥ ૩૪॥

નતોઽસ્મ્યહં તચ્ચરણં સમીયુષાં
ભવચ્છિદં સ્વસ્ત્યયનં સુમઙ્ગલમ્ ।
યો હ્યાત્મમાયાવિભવં સ્મ પર્યગાત્
યથા નભઃ સ્વાન્તમથાપરે કુતઃ ॥ ૩૫॥

નાહં ન યૂયં યદૃતાં ગતિં વિદુ-
ર્ન વામદેવઃ કિમુતાપરે સુરાઃ ।
તન્માયયા મોહિતબુદ્ધયસ્ત્વિદં
વિનિર્મિતં ચાત્મસમં વિચક્ષ્મહે ॥ ૩૬॥

યસ્યાવતારકર્માણિ ગાયન્તિ હ્યસ્મદાદયઃ ।
ન યં વિદન્તિ તત્ત્વેન તસ્મૈ ભગવતે નમઃ ॥ ૩૭॥

સ એષ આદ્યઃ પુરુષઃ કલ્પે કલ્પે સૃજત્યજઃ ।
આત્માઽઽત્મન્યાત્મનાઽઽત્માનં સંયચ્છતિ ચ પાતિ ચ ॥ ૩૮॥

વિશુદ્ધં કેવલં જ્ઞાનં પ્રત્યક્ સમ્યગવસ્થિતમ્ ।
સત્યં પૂર્ણમનાદ્યન્તં નિર્ગુણં નિત્યમદ્વયમ્ ॥ ૩૯॥

ઋષે વિદન્તિ મુનયઃ પ્રશાન્તાત્મેન્દ્રિયાશયાઃ ।
યદા તદેવાસત્તર્કૈસ્તિરોધીયેત વિપ્લુતમ્ ॥ ૪૦॥

આદ્યોઽવતારઃ પુરુષઃ પરસ્ય
કાલઃ સ્વભાવઃ સદસન્મનશ્ચ ।
દ્રવ્યં વિકારો ગુણ ઇન્દ્રિયાણિ
વિરાટ્ સ્વરાટ્ સ્થાસ્નુ ચરિષ્ણુ ભૂમ્નઃ ॥ ૪૧॥

અહં ભવો યજ્ઞ ઇમે પ્રજેશા
દક્ષાદયો યે ભવદાદયશ્ચ ।
સ્વર્લોકપાલાઃ ખગલોકપાલા

નૃલોકપાલાસ્તલલોકપાલાઃ ॥ ૪૨॥

ગન્ધર્વવિદ્યાધરચારણેશા
યે યક્ષરક્ષોરગનાગનાથાઃ ।
યે વા ઋષીણામૃષભાઃ પિતૃણાં
દૈત્યેન્દ્રસિદ્ધેશ્વરદાનવેન્દ્રાઃ ।
અન્યે ચ યે પ્રેતપિશાચભૂત-
કૂષ્માણ્ડયાદોમૃગપક્ષ્યધીશાઃ ॥ ૪૩॥

યત્કિઞ્ચ લોકે ભગવન્ મહસ્વ-
દોજઃસહસ્વદ્બલવત્ક્ષમાવત્ ।
શ્રીહ્રીવિભૂત્યાત્મવદદ્ભુતાર્ણં
તત્ત્વં પરં રૂપવદસ્વરૂપમ્ ॥ ૪૪॥

પ્રાધાન્યતો યાન્ ઋષ આમનન્તિ
લીલાવતારાન્ પુરુષસ્ય ભૂમ્નઃ ।
આપીયતાં કર્ણકષાયશોષા-
નનુક્રમિષ્યે ત ઇમાન્ સુપેશાન્ ॥ ૪૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તમોઽધ્યાયઃ - ૭ ॥

બ્રહ્મોવાચ
યત્રોદ્યતઃ ક્ષિતિતલોદ્ધરણાય બિભ્રત્-
ક્રૌડીં તનું સકલયજ્ઞમયીમનન્તઃ ।
અન્તર્મહાર્ણવ ઉપાગતમાદિદૈત્યં
તં દંષ્ટ્રયાદ્રિમિવ વજ્રધરો દદાર ॥ ૧॥

જાતો રુચેરજનયત્સુયમાન્ સુયજ્ઞ
આકૂતિસૂનુરમરાનથ દક્ષિણાયામ્ ।

લોકત્રયસ્ય મહતીમહરદ્યદાર્તિં
સ્વાયમ્ભુવેન મનુના હરિરિત્યનૂક્તઃ ॥ ૨॥

જજ્ઞે ચ કર્દમગૃહે દ્વિજ દેવહૂત્યાં
સ્ત્રીભિઃ સમં નવભિરાત્મગતિં સ્વમાત્રે ।
ઊચે યયાઽઽત્મશમલં ગુણસઙ્ગપઙ્ક-
મસ્મિન્વિધૂય કપિલસ્ય ગતિં પ્રપેદે ॥ ૩॥

અત્રેરપત્યમભિકાઙ્ક્ષત આહ તુષ્ટો
દત્તો મયાહમિતિ યદ્ભગવાન્ સ દત્તઃ ।
યત્પાદપઙ્કજપરાગપવિત્રદેહા
યોગર્દ્ધિમાપુરુભયીં યદુહૈહયાદ્યાઃ ॥ ૪॥

તપ્તં તપો વિવિધલોકસિસૃક્ષયા મે
આદૌ સનાત્સ્વતપસઃ સ ચતુઃસનોઽભૂત્ ।
પ્રાક્કલ્પસમ્પ્લવવિનષ્ટમિહાત્મતત્ત્વં
સમ્યગ્જગાદ મુનયો યદચક્ષતાત્મન્ ॥ ૫॥

ધર્મસ્ય દક્ષદુહિતર્યજનિષ્ટ મૂર્ત્યાં
નારાયણો નર ઇતિ સ્વતપઃપ્રભાવઃ ।
દૃષ્ટ્વાઽઽત્મનો ભગવતો નિયમાવલોપં
દેવ્યસ્ત્વનઙ્ગપૃતના ઘટિતું ન શેકુઃ ॥ ૬॥

કામં દહન્તિ કૃતિનો નનુ રોષદૃષ્ટ્યા
રોષં દહન્તમુત તે ન દહન્ત્યસહ્યમ્ ।
સોઽયં યદન્તરમલં પ્રવિશન્ બિભેતિ
કામઃ કથં નુ પુનરસ્ય મનઃ શ્રયેત ॥ ૭॥

વિદ્ધઃ સપત્ન્યુદિતપત્રિભિરન્તિ રાજ્ઞો
બાલોઽપિ સન્નુપગતસ્તપસે વનાનિ ।
તસ્મા અદાદ્ધ્રુવગતિં ગૃણતે પ્રસન્નો
દિવ્યાઃ સ્તુવન્તિ મુનયો યદુપર્યધસ્તાત્ ॥ ૮॥

યદ્વેનમુત્પથગતં દ્વિજવાક્યવજ્ર-
વિપ્લુષ્ટપૌરુષભગં નિરયે પતન્તમ્ ।
ત્રાત્વાર્થિતો જગતિ પુત્રપદં ચ લેભે
દુગ્ધા વસૂનિ વસુધા સકલાનિ યેન ॥ ૯॥

નાભેરસાવૃષભ આસ સુદેવિસૂનુઃ
યો વૈ ચચાર સમદૃગ્જડયોગચર્યામ્ ।
યત્પારમહંસ્યમૃષયઃ પદમામનન્તિ
સ્વસ્થઃ પ્રશાન્તકરણઃ પરિમુક્તસઙ્ગઃ ॥ ૧૦॥

સત્રે મમાસ ભગવાન્ હયશીરષાથો
સાક્ષાત્સ યજ્ઞપુરુષસ્તપનીયવર્ણઃ ।
છન્દોમયો મખમયોઽખિલદેવતાઽઽત્મા
વાચો બભૂવુરુશતીઃ શ્વસતોઽસ્ય નસ્તઃ ॥ ૧૧॥

મત્સ્યો યુગાન્તસમયે મનુનોપલબ્ધઃ
ક્ષોણીમયો નિખિલજીવનિકાયકેતઃ ।
વિસ્રંસિતાનુરુભયે સલિલે મુખાન્મે
આદાય તત્ર વિજહાર હ વેદમાર્ગાન્ ॥ ૧૨॥

ક્ષીરોદધાવમરદાનવયૂથપાના-
મુન્મથ્નતામમૃતલબ્ધય આદિદેવઃ ।
પૃષ્ઠેન કચ્છપવપુર્વિદધાર ગોત્રં
નિદ્રાક્ષણોઽદ્રિપરિવર્તકષાણકણ્ડૂઃ ॥ ૧૩॥

ત્રૈવિષ્ટપોરુભયહા સ નૃસિંહરૂપં
કૃત્વા ભ્રમદ્ભ્રુકુટિદંષ્ટ્રકરાલવક્ત્રમ્ ।
દૈત્યેન્દ્રમાશુ ગદયાભિપતન્તમારા-
દૂરૌ નિપાત્ય વિદદાર નખૈઃ સ્ફુરન્તમ્ ॥ ૧૪॥

અન્તઃસરસ્યુરુબલેન પદે ગૃહીતો
ગ્રાહેણ યૂથપતિરમ્બુજહસ્ત આર્તઃ ।
આહેદમાદિપુરુષાખિલલોકનાથ
તીર્થશ્રવઃ શ્રવણમઙ્ગલનામધેય ॥ ૧૫॥

શ્રુત્વા હરિસ્તમરણાર્થિનમપ્રમેય-
શ્ચક્રાયુધઃ પતગરાજભુજાધિરૂઢઃ ।
ચક્રેણ નક્રવદનં વિનિપાટ્ય તસ્મા-
દ્ધસ્તે પ્રગૃહ્ય ભગવાન્ કૃપયોજ્જહાર ॥ ૧૬॥

જ્યાયાન્ ગુણૈરવરજોઽપ્યદિતેઃ સુતાનાં

લોકાન્ વિચક્રમ ઇમાન્ યદથાધિયજ્ઞઃ ।
ક્ષ્માં વામનેન જગૃહે ત્રિપદચ્છલેન
યાચ્ઞામૃતે પથિ ચરન્ પ્રભુભિર્ન ચાલ્યઃ ॥ ૧૭॥

નાર્થો બલેરયમુરુક્રમપાદશૌચ-
માપઃ શિખાધૃતવતો વિબુધાધિપત્યમ્ ।
યો વૈ પ્રતિશ્રુતમૃતે ન ચિકીર્ષદન્ય-
દાત્માનમઙ્ગ સ શિરસા હરયેઽભિમેને ॥ ૧૮॥

તુભ્યં ચ નારદ ભૃશં ભગવાન્ વિવૃદ્ધ-
ભાવેન સાધુ પરિતુષ્ટ ઉવાચ યોગમ્ ।
જ્ઞાનં ચ ભાગવતમાત્મસતત્ત્વદીપં
યદ્વાસુદેવશરણા વિદુરઞ્જસૈવ ॥ ૧૯॥

ચક્રં ચ દિક્ષ્વવિહતં દશસુ સ્વતેજો
મન્વન્તરેષુ મનુવંશધરો બિભર્તિ ।
દુષ્ટેષુ રાજસુ દમં વ્યદધાત્સ્વકીર્તિં
સત્યે ત્રિપૃષ્ઠ ઉશતીં પ્રથયંશ્ચરિત્રૈઃ ॥ ૨૦॥

ધન્વન્તરિશ્ચ ભગવાન્ સ્વયમેવ કીર્તિ-
ર્નામ્ના નૃણાં પુરુરુજાં રુજ આશુ હન્તિ ।
યજ્ઞે ચ ભાગમમૃતાયુરવાવરુન્ધ
આયુષ્યવેદમનુશાસ્ત્યવતીર્ય લોકે ॥ ૨૧॥

ક્ષત્રં ક્ષયાય વિધિનોપભૃતં મહાત્મા
બ્રહ્મધ્રુગુજ્ઝિતપથં નરકાર્તિલિપ્સુ ।
ઉદ્ધન્ત્યસાવવનિકણ્ટકમુગ્રવીર્યઃ
ત્રિઃસપ્તકૃત્વ ઉરુધારપરશ્વધેન ॥ ૨૨॥

અસ્મત્પ્રસાદસુમુખઃ કલયા કલેશ
ઇક્ષ્વાકુવંશ અવતીર્ય ગુરોર્નિદેશે ।
તિષ્ઠન્ વનં સદયિતાનુજ આવિવેશ
યસ્મિન્ વિરુધ્ય દશકન્ધર આર્તિમાર્ચ્છત્ ॥ ૨૩॥

યસ્મા અદાદુદધિરૂઢભયાઙ્ગવેપો
માર્ગં સપદ્યરિપુરં હરવદ્દિધક્ષોઃ ।
દૂરે સુહૃન્મથિતરોષસુશોણદૃષ્ટ્યા

તાતપ્યમાનમકરોરગનક્રચક્રઃ ॥ ૨૪॥

વક્ષઃસ્થલસ્પર્શરુગ્ણમહેન્દ્રવાહ-
દન્તૈર્વિડમ્બિતકકુબ્જુષ ઊઢહાસમ્ ।
સદ્યોઽસુભિઃ સહ વિનેષ્યતિ દારહર્તુઃ
વિસ્ફૂર્જિતૈર્ધનુષ ઉચ્ચરતોઽધિસૈન્યે ॥ ૨૫॥

ભૂમેઃ સુરેતરવરૂથવિમર્દિતાયાઃ
ક્લેશવ્યયાય કલયા સિતકૃષ્ણકેશઃ ।
જાતઃ કરિષ્યતિ જનાનુપલક્ષ્યમાર્ગઃ
કર્માણિ ચાત્મમહિમોપનિબન્ધનાનિ ॥ ૨૬॥

તોકેન જીવહરણં યદુલૂકિકાયાઃ
ત્રૈમાસિકસ્ય ચ પદા શકટોઽપવૃત્તઃ ।
યદ્રિઙ્ગતાન્તરગતેન દિવિસ્પૃશોર્વા
ઉન્મૂલનં ત્વિતરથાર્જુનયોર્ન ભાવ્યમ્ ॥ ૨૭॥

યદ્વૈ વ્રજે વ્રજપશૂન્ વિષતોયપીતાન્
પાલાંસ્ત્વજીવયદનુગ્રહદૃષ્ટિવૃષ્ટ્યા ।
તચ્છુદ્ધયેઽતિવિષવીર્યવિલોલજિહ્વ-
મુચ્ચાટયિષ્યદુરગં વિહરન્ હ્રદિન્યામ્ ॥ ૨૮॥

તત્કર્મ દિવ્યમિવ યન્નિશિ નિઃશયાનં
દાવાગ્નિના શુચિવને પરિદહ્યમાને ।
ઉન્નેષ્યતિ વ્રજમતોઽવસિતાન્તકાલં
નેત્રે પિધાપ્ય સબલોઽનધિગમ્યવીર્યઃ ॥ ૨૯॥

ગૃહ્ણીત યદ્યદુપબન્ધમમુષ્ય માતા
શુલ્બં સુતસ્ય ન તુ તત્તદમુષ્ય માતિ ।
યજ્જૃમ્ભતોઽસ્ય વદને ભુવનાનિ ગોપી
સંવીક્ષ્ય શઙ્કિતમનાઃ પ્રતિબોધિતાઽઽસીત્ ॥ ૩૦॥

નન્દં ચ મોક્ષ્યતિ ભયાદ્વરુણસ્ય પાશા-
દ્ગોપાન્ બિલેષુ પિહિતાન્ મયસૂનુના ચ ।
અહ્ન્યાપૃતં નિશિ શયાનમતિશ્રમેણ
લોકં વિકુણ્ઠમુપનેષ્યતિ ગોકુલં સ્મ ॥ ૩૧॥

ગોપૈર્મખે પ્રતિહતે વ્રજવિપ્લવાય
દેવેऽભિવર્ષતિ પશૂન્ કૃપયા રિરક્ષુઃ ।
ધર્તોચ્છિલીન્ધ્રમિવ સપ્તદિનાનિ સપ્ત-
વર્ષો મહીધ્રમનઘૈકકરે સલીલમ્ ॥ ૩૨॥

ક્રીડન્ વને નિશિ નિશાકરરશ્મિગૌર્યાં
રાસોન્મુખઃ કલપદાયતમૂર્ચ્છિતેન ।
ઉદ્દીપિતસ્મરરુજાં વ્રજભૃદ્વધૂનાં
હર્તુર્હરિષ્યતિ શિરો ધનદાનુગસ્ય ॥ ૩૩॥

યે ચ પ્રલમ્બખરદર્દુરકેશ્યરિષ્ટ-
મલ્લેભકંસયવનાઃ કુજપૌણ્ડ્રકાદ્યાઃ ।
અન્યે ચ શાલ્વકપિબલ્વલદન્તવક્ત્ર-
સપ્તોક્ષશમ્બરવિદૂરથરુક્મિમુખ્યાઃ ॥ ૩૪॥

યે વા મૃધે સમિતિશાલિન આત્તચાપાઃ
કામ્બોજમત્સ્યકુરુસૃઞ્જયકૈકયાદ્યાઃ ।
યાસ્યન્ત્યદર્શનમલં બલપાર્થભીમ-
વ્યાજાહ્વયેન હરિણા નિલયં તદીયમ્ ॥ ૩૫॥

કાલેન મીલિતધિયામવમૃશ્ય નૃણાં
સ્તોકાયુષાં સ્વનિગમો બત દૂરપારઃ ।
આવિર્હિતસ્ત્વનુયુગં સ હિ સત્યવત્યાં
વેદદ્રુમં વિટપશો વિભજિષ્યતિ સ્મ ॥ ૩૬॥

દેવદ્વિષાં નિગમવર્ત્મનિ નિષ્ઠિતાનાં
પૂર્ભિર્મયેન વિહિતાભિરદૃશ્યતૂર્ભિઃ ।
લોકાન્ ઘ્નતાં મતિવિમોહમતિપ્રલોભં
વેષં વિધાય બહુ ભાષ્યત ઔપધર્મ્યમ્ ॥ ૩૭॥

યર્હ્યાલયેષ્વપિ સતાં ન હરેઃ કથાઃ સ્યુઃ
પાખણ્ડિનો દ્વિજજના વૃષલા નૃદેવાઃ ।
સ્વાહા સ્વધા વષડિતિ સ્મ ગિરો ન યત્ર
શાસ્તા ભવિષ્યતિ કલેર્ભગવાન્ યુગાન્તે ॥ ૩૮॥

સર્ગે તપોऽહમૃષયો નવ યે પ્રજેશાઃ
સ્થાને ચ ધર્મમખમન્વમરાવનીશાઃ ।

અન્તે ત્વધર્મહરમન્યુવશાસુરાદ્યા
માયાવિભૂતય ઇમાઃ પુરુશક્તિભાજઃ ॥ ૩૯॥

વિષ્ણોર્નુ વીર્યગણનાં કતમોઽર્હતીહ
યઃ પાર્થિવાન્યપિ કવિર્વિમમે રજાંસિ ।
ચસ્કમ્ભ યઃ સ્વરહસાસ્ખલતા ત્રિપૃષ્ઠં
યસ્માત્ત્રિસામ્યસદનાદુરુકમ્પયાનમ્ ॥ ૪૦॥

નાન્તં વિદામ્યહમમી મુનયોઽગ્રજાસ્તે
માયાબલસ્ય પુરુષસ્ય કુતોઽપરે યે ।
ગાયન્ ગુણાન્ દશશતાનન આદિદેવઃ
શેષોઽધુનાપિ સમવસ્યતિ નાસ્ય પારમ્ ॥ ૪૧॥

યેષાં સ એવ ભગવાન્ દયયેદનન્તઃ
સર્વાત્મનાઽઽશ્રિતપદો યદિ નિર્વ્યલીકમ્ ।
તે દુસ્તરામતિતરન્તિ ચ દેવમાયાં
નૈષાં મમાહમિતિ ધીઃ શ્વશ ૃગાલભક્ષ્યે ॥ ૪૨॥

વેદાહમઙ્ગ પરમસ્ય હિ યોગમાયાં
યૂયં ભવશ્ચ ભગવાનથ દૈત્યવર્યઃ ।
પત્ની મનોઃ સ ચ મનુશ્ચ તદાત્મજાશ્ચ
પ્રાચીનબર્હિરૃભુરઙ્ગ ઉત ધ્રુવશ્ચ ॥ ૪૩॥

ઇક્ષ્વાકુરૈલમુચુકુન્દવિદેહગાધિ-
રઘ્વમ્બરીષસગરા ગયનાહુષાદ્યાઃ ।
માન્ધાત્રલર્કશતધન્વનુરન્તિદેવા
દેવવ્રતો બલિરમૂર્ત્તરયો દિલીપઃ ॥ ૪૪॥

સૌભર્યુતઙ્કશિબિદેવલપિપ્પલાદ-
સારસ્વતોદ્ધવપરાશરભૂરિષેણાઃ ।
યેઽન્યે વિભીષણહનૂમદુપેન્દ્રદત્ત-
પાર્થાર્ષ્ટિષેણવિદુરશ્રુતદેવવર્યાઃ ॥ ૪૫॥

તે વૈ વિદન્ત્યતિતરન્તિ ચ દેવમાયાં
સ્ત્રીશૂદ્રહૂણશબરા અપિ પાપજીવાઃ ।
યદ્યદ્ભુતક્રમપરાયણશીલશિક્ષા-
સ્તિર્યગ્જના અપિ કિમુ શ્રુતધારણા યે ॥ ૪૬॥

શશ્વત્પ્રશાન્તમભયં પ્રતિબોધમાત્રં
શુદ્ધં સમં સદસતઃ પરમાત્મતત્ત્વમ્ ।
શબ્દો ન યત્ર પુરુકારકવાન્ ક્રિયાર્થો
માયા પરૈત્યભિમુખે ચ વિલજ્જમાના ॥ ૪૭॥

તદ્વૈ પદં ભગવતઃ પરમસ્ય પુંસો
બ્રહ્મેતિ યદ્વિદુરજસ્રસુખં વિશોકમ્ ।
સધ્ર્યઙ્ નિયમ્ય યતયો યમકર્તહેતિં
જહ્યુઃ સ્વરાડિવ નિપાનખનિત્રમિન્દ્રઃ ॥ ૪૮॥

સ શ્રેયસામપિ વિભુર્ભગવાન્ યતોઽસ્ય
ભાવસ્વભાવવિહિતસ્ય સતઃ પ્રસિદ્ધિઃ ।
દેહે સ્વધાતુવિગમેઽનુવિશીર્યમાણે
વ્યોમેવ તત્ર પુરુષો ન વિશીર્યતેઽજઃ ॥ ૪૯॥

સોઽયં તેઽભિહિતસ્તાત ભગવાન્ વિશ્વભાવનઃ ।
સમાસેન હરેર્નાન્યદન્યસ્માત્સદસચ્ચ યત્ ॥ ૫૦॥

ઇદં ભાગવતં નામ યન્મે ભગવતોદિતમ્ ।
સઙ્ગ્રહોઽયં વિભૂતીનાં ત્વમેતદ્વિપુલીકુરુ ॥ ૫૧॥

યથા હરૌ ભગવતિ નૃણાં ભક્તિર્ભવિષ્યતિ ।
સર્વાત્મન્યખિલાધારે ઇતિ સઙ્કલ્પ્ય વર્ણય ॥ ૫૨॥

માયાં વર્ણયતોઽમુષ્ય ઈશ્વરસ્યાનુમોદતઃ ।
શ‍ૃણ્વતઃ શ્રદ્ધયા નિત્યં માયયાઽઽત્મા ન મુહ્યતિ ॥ ૫૩॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
દ્વિતીયસ્કન્ધે બ્રહ્મનારદસંવાદે સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ - ૮ ॥

રાજોવાચ
બ્રહ્મણા ચોદિતો બ્રહ્મન્ ગુણાખ્યાનેઽગુણસ્ય ચ ।
યસ્મૈ યસ્મૈ યથા પ્રાહ નારદો દેવદર્શનઃ ॥ ૧॥

એતદ્વેદિતુમિચ્છામિ તત્ત્વં વેદવિદાં વર ।
હરેરદ્ભુતવીર્યસ્ય કથા લોકસુમઙ્ગલાઃ ॥ ૨॥

કથયસ્વ મહાભાગ યથાહમખિલાત્મનિ ।
કૃષ્ણે નિવેશ્ય નિઃસઙ્ગં મનસ્ત્યક્ષ્યે કલેવરમ્ ॥ ૩॥

શ‍ૃણ્વતઃ શ્રદ્ધયા નિત્યં ગૃણતશ્ચ સ્વચેષ્ટિતમ્ ।
કાલેન નાતિદીર્ઘેણ ભગવાન્ વિશતે હૃદિ ॥ ૪॥

પ્રવિષ્ટઃ કર્ણરન્ધ્રેણ સ્વાનાં ભાવસરોરુહમ્ ।
ધુનોતિ શમલં કૃષ્ણઃ સલિલસ્ય યથા શરત્ ॥ ૫॥

ધૌતાત્મા પુરુષઃ કૃષ્ણપાદમૂલં ન મુઞ્ચતિ ।
મુક્તસર્વપરિક્લેશઃ પાન્થઃ સ્વશરણં યથા ॥ ૬॥

યદધાતુમતો બ્રહ્મન્ દેહારમ્ભોઽસ્ય ધાતુભિઃ ।
યદૃચ્છયા હેતુના વા ભવન્તો જાનતે યથા ॥ ૭॥

આસીદ્યદુદરાત્પદ્મં લોકસંસ્થાનલક્ષણમ્ ।
યાવાનયં વૈ પુરુષ ઇયત્તાવયવૈઃ પૃથક્ ।
તાવાનસાવિતિ પ્રોક્તઃ સંસ્થાવયવવાનિવ ॥ ૮॥

અજઃ સૃજતિ ભૂતાનિ ભૂતાત્મા યદનુગ્રહાત્ ।
દદૃશે યેન તદ્રૂપં નાભિપદ્મસમુદ્ભવઃ ॥ ૯॥

સ ચાપિ યત્ર પુરુષો વિશ્વસ્થિત્યુદ્ભવાપ્યયઃ ।
મુક્ત્વાઽઽત્મમાયાં માયેશઃ શેતે સર્વગુહાશયઃ ॥ ૧૦॥

પુરુષાવયવૈર્લોકાઃ સપાલાઃ પૂર્વકલ્પિતાઃ ।
લોકૈરમુષ્યાવયવાઃ સપાલૈરિતિ શુશ્રુમ ॥ ૧૧॥

યાવાન્ કલ્પો વિકલ્પો વા યથા કાલોઽનુમીયતે ।
ભૂતભવ્યભવચ્છબ્દ આયુર્માનં ચ યત્સતઃ ॥ ૧૨॥

કાલસ્યાનુગતિર્યા તુ લક્ષ્યતેઽણ્વી બૃહત્યપિ ।

યાવત્યઃ કર્મગતયો યાદૃશીર્દ્વિજસત્તમ ॥ ૧૩॥

યસ્મિન્ કર્મસમાવાયો યથા યેનોપગૃહ્યતે ।
ગુણાનાં ગુણિનાં ચૈવ પરિણામમભીપ્સતામ્ ॥ ૧૪॥

ભૂપાતાલકકુબ્વ્યોમ ગ્રહનક્ષત્રભૂભૃતામ્ ।
સરિત્સમુદ્રદ્વીપાનાં સમ્ભવશ્ચૈતદોકસામ્ ॥ ૧૫॥

પ્રમાણમણ્ડકોશસ્ય બાહ્યાભ્યન્તરભેદતઃ ।
મહતાં ચાનુચરિતં વર્ણાશ્રમવિનિશ્ચયઃ ॥ ૧૬॥

યુગાનિ યુગમાનં ચ ધર્મો યશ્ચ યુગે યુગે ।
અવતારાનુચરિતં યદાશ્ચર્યતમં હરેઃ ॥ ૧૭॥

નૃણાં સાધારણો ધર્મઃ સવિશેષશ્ચ યાદૃશઃ ।
શ્રેણીનાં રાજર્ષીણાં ચ ધર્મઃ કૃચ્છ્રેષુ જીવતામ્ ॥ ૧૮॥

તત્ત્વાનાં પરિસઙ્ખ્યાનં લક્ષણં હેતુલક્ષણમ્ ।
પુરુષારાધનવિધિર્યોગસ્યાધ્યાત્મિકસ્ય ચ ॥ ૧૯॥

યોગેશ્વરૈશ્વર્યગતિર્લિઙ્ગભઙ્ગસ્તુ યોગિનામ્ ।
વેદોપવેદધર્માણામિતિહાસપુરાણયોઃ ॥ ૨૦॥

સમ્પ્લવઃ સર્વભૂતાનાં વિક્રમઃ પ્રતિસઙ્ક્રમઃ ।
ઇષ્ટાપૂર્તસ્ય કામ્યાનાં ત્રિવર્ગસ્ય ચ યો વિધિઃ ॥ ૨૧॥

યશ્ચાનુશાયિનાં સર્ગઃ પાખણ્ડસ્ય ચ સમ્ભવઃ ।
આત્મનો બન્ધમોક્ષૌ ચ વ્યવસ્થાનં સ્વરૂપતઃ ॥ ૨૨॥

યથાઽઽત્મતન્ત્રો ભગવાન્ વિક્રીડત્યાત્મમાયયા ।
વિસૃજ્ય વા યથા માયામુદાસ્તે સાક્ષિવદ્વિભુઃ ॥ ૨૩॥

સર્વમેતચ્ચ ભગવન્ પૃચ્છતે મેઽનુપૂર્વશઃ ।
તત્ત્વતોઽર્હસ્યુદાહર્તું પ્રપન્નાય મહામુને ॥ ૨૪॥

અત્ર પ્રમાણં હિ ભવાન્ પરમેષ્ઠી યથાઽઽત્મભૂઃ ।
પરે ચેહાનુતિષ્ઠન્તિ પૂર્વેષાં પૂર્વજૈઃ કૃતમ્ ॥ ૨૫॥

ન મેઽસવઃ પરાયન્તિ બ્રહ્મન્નનશનાદમી ।
પિબતોઽચ્યુતપીયૂષમન્યત્ર કુપિતાદ્દ્વિજાત્ ॥ ૨૬॥

સૂત ઉવાચ
સ ઉપામન્ત્રિતો રાજ્ઞા કથાયામિતિ સત્પતેઃ ।
બ્રહ્મરાતો ભૃશં પ્રીતો વિષ્ણુરાતેન સંસદિ ॥ ૨૭॥

પ્રાહ ભાગવતં નામ પુરાણં બ્રહ્મસમ્મિતમ્ ।
બ્રહ્મણે ભગવત્પ્રોક્તં બ્રહ્મકલ્પ ઉપાગતે ॥ ૨૮॥

યદ્યત્પરીક્ષિદૃષભઃ પાણ્ડૂનામનુપૃચ્છતિ ।
આનુપૂર્વ્યેણ તત્સર્વમાખ્યાતુમુપચક્રમે ॥ ૨૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે પ્રશ્નવિધિર્નામાષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ નવમોઽધ્યાયઃ - ૯ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
આત્મમાયામૃતે રાજન્ પરસ્યાનુભવાત્મનઃ ।
ન ઘટેતાર્થસમ્બન્ધઃ સ્વપ્નદ્રષ્ટુરિવાઞ્જસા ॥ ૧॥

બહુરૂપ ઇવાભાતિ માયયા બહુરૂપયા ।
રમમાણો ગુણેષ્વસ્યા મમાહમિતિ મન્યતે ॥ ૨॥

યર્હિ વાવ મહિમ્નિ સ્વે પરસ્મિન્ કાલમાયયોઃ ।
રમેત ગતસમ્મોહસ્ત્યક્ત્વોદાસ્તે તદોભયમ્ ॥ ૩॥

આત્મતત્ત્વવિશુદ્ધ્યર્થં યદાહ ભગવાન્ ઋતમ્ ।
બ્રહ્મણે દર્શયન્ રૂપમવ્યલીકવ્રતાદૃતઃ ॥ ૪॥

સ આદિદેવો જગતાં પરો ગુરુઃ
સ્વધિષ્ણ્યમાસ્થાય સિસૃક્ષયૈક્ષત ।
તાં નાધ્યગચ્છદ્દૃશમત્ર સમ્મતાં
પ્રપઞ્ચનિર્માણવિધિર્યયા ભવેત્ ॥ ૫॥

સ ચિન્તયન્ દ્વ્યક્ષરમેકદામ્ભસિ

ઉપાશ‍ृણોદ્દ્વિર્ગદિતં વચો વિભુઃ ।
સ્પર્શેષુ યત્ષોડશમેકવિંશં
નિષ્કિઞ્ચનાનાં નૃપ યદ્ધનં વિદુઃ ॥ ૬॥

નિશમ્ય તદ્વક્તૃદિદૃક્ષયા દિશો
વિલોક્ય તત્રાન્યદપશ્યમાનઃ ।
સ્વધિષ્ણ્યમાસ્થાય વિમૃશ્ય તદ્ધિતં
તપસ્યુપાદિષ્ટ ઇવાદધે મનઃ ॥ ૭॥

દિવ્યં સહસ્રાબ્દમમોઘદર્શનો
જિતાનિલાત્મા વિજિતોભયેન્દ્રિયઃ ।
અતપ્યત સ્માખિલલોકતાપનં
તપસ્તપીયાંસ્તપતાં સમાહિતઃ ॥ ૮॥

તસ્મૈ સ્વલોકં ભગવાન્ સભાજિતઃ
સન્દર્શયામાસ પરં ન યત્પરમ્ ।
વ્યપેતસઙ્ક્લેશવિમોહસાધ્વસં
સ્વદૃષ્ટવદ્ભિઃ પુરુષૈરભિષ્ટુતમ્ ॥ ૯॥

પ્રવર્તતે યત્ર રજસ્તમસ્તયોઃ
સત્ત્વં ચ મિશ્રં ન ચ કાલવિક્રમઃ ।
ન યત્ર માયા કિમુતાપરે હરે-
રનુવ્રતા યત્ર સુરાસુરાર્ચિતાઃ ॥ ૧૦॥

શ્યામાવદાતાઃ શતપત્રલોચનાઃ
પિશઙ્ગવસ્ત્રાઃ સુરુચઃ સુપેશસઃ ।
સર્વે ચતુર્બાહવ ઉન્મિષન્મણિ-
પ્રવેકનિષ્કાભરણાઃ સુવર્ચસઃ ।
પ્રવાલવૈદૂર્યમૃણાલવર્ચસઃ
પરિસ્ફુરત્કુણ્ડલમૌલિમાલિનઃ ॥ ૧૧॥

ભ્રાજિષ્ણુભિર્યઃ પરિતો વિરાજતે
લસદ્વિમાનાવલિભિર્મહાત્મનામ્ ।
વિદ્યોતમાનઃ પ્રમદોત્તમાદ્યુભિઃ
સવિદ્યુદભ્રાવલિભિર્યથા નભઃ ॥ ૧૨॥

શ્રીર્યત્ર રૂપિણ્યુરુગાયપાદયોઃ

કરોતિ માનં બહુધા વિભૂતિભિઃ ।
પ્રેઙ્ખં શ્રિતા યા કુસુમાકરાનુગૈઃ
વિગીયમાના પ્રિયકર્મ ગાયતી ॥ ૧૩॥

દદર્શ તત્રાખિલસાત્વતાં પતિં
શ્રિયઃ પતિં યજ્ઞપતિં જગત્પતિમ્ ।
સુનન્દનન્દપ્રબલાર્હણાદિભિઃ
સ્વપાર્ષદમુખ્યૈઃ પરિસેવિતં વિભુમ્ ॥ ૧૪॥

ભૃત્યપ્રસાદાભિમુખં દૃગાસવં
પ્રસન્નહાસારુણલોચનાનનમ્ ।
કિરીટિનં કુણ્ડલિનં ચતુર્ભુજં
પીતામ્બરં વક્ષસિ લક્ષિતં શ્રિયા ॥ ૧૫॥

અધ્યર્હણીયાસનમાસ્થિતં પરં
વૃતં ચતુઃષોડશપઞ્ચશક્તિભિઃ ।
યુક્તં ભગૈઃ સ્વૈરિતરત્ર ચાધ્રુવૈઃ
સ્વ એવ ધામન્ રમમાણમીશ્વરમ્ ॥ ૧૬॥

તદ્દર્શનાહ્લાદપરિપ્લુતાન્તરો
હૃષ્યત્તનુઃ પ્રેમભરાશ્રુલોચનઃ ।
નનામ પાદામ્બુજમસ્ય વિશ્વસૃગ્-
યત્પારમહંસ્યેન પથાધિગમ્યતે ॥ ૧૭॥

તં પ્રીયમાણં સમુપસ્થિતં તદા
પ્રજાવિસર્ગે નિજશાસનાર્હણમ્ ।
બભાષ ઈષત્સ્મિતશોચિષા ગિરા
પ્રિયઃ પ્રિયં પ્રીતમનાઃ કરે સ્પૃશન્ ॥ ૧૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ત્વયાહં તોષિતઃ સમ્યગ્વેદગર્ભ સિસૃક્ષયા ।
ચિરં ભૃતેન તપસા દુસ્તોષઃ કૂટયોગિનામ્ ॥ ૧૯॥

વરં વરય ભદ્રં તે વરેશં માભિવાઞ્છિતમ્ ।
બ્રહ્મઞ્છ્રેયઃપરિશ્રામઃ પુંસો મદ્દર્શનાવધિઃ ॥ ૨૦॥

મનીષિતાનુભાવોઽયં મમ લોકાવલોકનમ્ ।

યદુપશ્રુત્ય રહસિ ચકર્થ પરમં તપઃ ॥ ૨૧॥

પ્રત્યાદિષ્ટં મયા તત્ર ત્વયિ કર્મવિમોહિતે ।
તપો મે હૃદયં સાક્ષાદાત્માહં તપસોઽનઘ ॥ ૨૨॥

સૃજામિ તપસૈવેદં ગ્રસામિ તપસા પુનઃ ।
બિભર્મિ તપસા વિશ્વં વીર્યં મે દુશ્ચરં તપઃ ॥ ૨૩॥

બ્રહ્મોવાચ
ભગવન્ સર્વભૂતાનામધ્યક્ષોઽવસ્થિતો ગુહામ્ ।
વેદ હ્યપ્રતિરુદ્ધેન પ્રજ્ઞાનેન ચિકીર્ષિતમ્ ॥ ૨૪॥

તથાપિ નાથમાનસ્ય નાથ નાથય નાથિતમ્ ।
પરાવરે યથા રૂપે જાનીયાં તે ત્વરૂપિણઃ ॥ ૨૫॥

યથાઽઽત્મમાયાયોગેન નાનાશક્ત્યુપબૃંહિતમ્ ।
વિલુમ્પન્ વિસૃજન્ ગૃહ્ણન્ બિભ્રદાત્માનમાત્મના ॥ ૨૬॥

ક્રીડસ્યમોઘસઙ્કલ્પ ઊર્ણનાભિર્યથોર્ણુતે ।
તથા તદ્વિષયાં ધેહિ મનીષાં મયિ માધવ ॥ ૨૭॥

ભગવચ્છિક્ષિતમહં કરવાણિ હ્યતન્દ્રિતઃ ।
નેહમાનઃ પ્રજાસર્ગં બધ્યેયં યદનુગ્રહાત્ ॥ ૨૮॥

યાવત્સખા સખ્યુરિવેશ તે કૃતઃ
પ્રજાવિસર્ગે વિભજામિ ભો જનમ્ ।
અવિક્લવસ્તે પરિકર્મણિ સ્થિતો
મા મે સમુન્નદ્ધમદોઽજમાનિનઃ ॥ ૨૯॥

શ્રીભગવાનુવાચ
જ્ઞાનં પરમગુહ્યં મે યદ્વિજ્ઞાનસમન્વિતમ્ ।
સરહસ્યં તદઙ્ગં ચ ગૃહાણ ગદિતં મયા ॥ ૩૦॥

યાવાનહં યથાભાવો યદ્રૂપગુણકર્મકઃ ।
તથૈવ તત્ત્વવિજ્ઞાનમસ્તુ તે મદનુગ્રહાત્ ॥ ૩૧॥

અહમેવાસમેવાગ્રે નાન્યદ્યત્સદસત્પરમ્ ।
પશ્ચાદહં યદેતચ્ચ યોઽવશિષ્યેત સોઽસ્મ્યહમ્ ॥ ૩૨॥

ઋતેઽર્થં યત્પ્રતીયેત ન પ્રતીયેત ચાત્મનિ ।

તદ્વિદ્યાદાત્મનો માયાં યથાભાસો યથા તમઃ ॥ ૩૩॥

યથા મહાન્તિ ભૂતાનિ ભૂતેષૂચ્ચાવચેષ્વનુ ।
પ્રવિષ્ટાન્યપ્રવિષ્ટાનિ તથા તેષુ ન તેષ્વહમ્ ॥ ૩૪॥

એતાવદેવ જિજ્ઞાસ્યં તત્ત્વજિજ્ઞાસુનાઽઽત્મનઃ ।
અન્વયવ્યતિરેકાભ્યાં યત્સ્યાત્સર્વત્ર સર્વદા ॥ ૩૫॥

એતન્મતં સમાતિષ્ઠ પરમેણ સમાધિના ।
ભવાન્ કલ્પવિકલ્પેષુ ન વિમુહ્યતિ કર્હિચિત્ ॥ ૩૬॥

શ્રીશુક ઉવાચ
સમ્પ્રદિશ્યૈવમજનો જનાનાં પરમેષ્ઠિનમ્ ।
પશ્યતસ્તસ્ય તદ્રૂપમાત્મનો ન્યરુણદ્ધરિઃ ॥ ૩૭॥

અન્તર્હિતેન્દ્રિયાર્થાય હરયે વિહિતાઞ્જલિઃ ।
સર્વભૂતમયો વિશ્વં સસર્જેદં સ પૂર્વવત્ ॥ ૩૮॥

પ્રજાપતિર્ધર્મપતિરેકદા નિયમાન્ યમાન્ ।
ભદ્રં પ્રજાનામન્વિચ્છન્નાતિષ્ઠત્સ્વાર્થકામ્યયા ॥ ૩૯॥

તં નારદઃ પ્રિયતમો રિક્થાદાનામનુવ્રતઃ ।
શુશ્રૂષમાણઃ શીલેન પ્રશ્રયેણ દમેન ચ ॥ ૪૦॥

માયાં વિવિદિષન્ વિષ્ણોર્માયેશસ્ય મહામુનિઃ ।
મહાભાગવતો રાજન્ પિતરં પર્યતોષયત્ ॥ ૪૧॥

તુષ્ટં નિશામ્ય પિતરં લોકાનાં પ્રપિતામહમ્ ।
દેવર્ષિઃ પરિપપ્રચ્છ ભવાન્ યન્માનુપૃચ્છતિ ॥ ૪૨॥

તસ્મા ઇદં ભાગવતં પુરાણં દશલક્ષણમ્ ।
પ્રોક્તં ભગવતા પ્રાહ પ્રીતઃ પુત્રાય ભૂતકૃત્ ॥ ૪૩॥

નારદઃ પ્રાહ મુનયે સરસ્વત્યાસ્તટે નૃપ ।
ધ્યાયતે બ્રહ્મ પરમં વ્યાસાયામિતતેજસે ॥ ૪૪॥

યદુતાહં ત્વયા પૃષ્ટો વૈરાજાત્પુરુષાદિદમ્ ।
યથાઽઽસીત્તદુપાખ્યાસ્યે પ્રશ્નાનન્યાંશ્ચ કૃત્સ્નશઃ ॥ ૪૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દશમોઽધ્યાયઃ - ૧૦ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અત્ર સર્ગો વિસર્ગશ્ચ સ્થાનં પોષણમૂતયઃ ।
મન્વન્તરેશાનુકથા નિરોધો મુક્તિરાશ્રયઃ ॥ ૧॥

દશમસ્ય વિશુદ્ધ્યર્થં નવાનામિહ લક્ષણમ્ ।
વર્ણયન્તિ મહાત્માનઃ શ્રુતેનાર્થેન ચાઞ્જસા ॥ ૨॥

ભૂતમાત્રેન્દ્રિયધિયાં જન્મ સર્ગ ઉદાહૃતઃ ।
બ્રહ્મણો ગુણવૈષમ્યાદ્વિસર્ગઃ પૌરુષઃ સ્મૃતઃ ॥ ૩॥

સ્થિતિર્વૈકુણ્ઠવિજયઃ પોષણં તદનુગ્રહઃ ।
મન્વન્તરાણિ સદ્ધર્મ ઊતયઃ કર્મવાસનાઃ ॥ ૪॥

અવતારાનુચરિતં હરેશ્ચાસ્યાનુવર્તિનામ્ ।
સતામીશકથાઃ પ્રોક્તા નાનાઽઽખ્યાનોપબૃંહિતાઃ ॥ ૫॥

નિરોધોઽસ્યાનુશયનમાત્મનઃ સહ શક્તિભિઃ ।
મુક્તિર્હિત્વાન્યથા રૂપં સ્વરૂપેણ વ્યવસ્થિતિઃ ॥ ૬॥

આભાસશ્ચ નિરોધશ્ચ યતશ્ચાધ્યવસીયતે ।
સ આશ્રયઃ પરં બ્રહ્મ પરમાત્મેતિ શબ્દ્યતે ॥ ૭॥

યોઽધ્યાત્મિકોઽયં પુરુષઃ સોઽસાવેવાધિદૈવિકઃ ।
યસ્તત્રોભયવિચ્છેદઃ પુરુષો હ્યાધિભૌતિકઃ ॥ ૮॥

એકમેકતરાભાવે યદા નોપલભામહે ।
ત્રિતયં તત્ર યો વેદ સ આત્મા સ્વાશ્રયાશ્રયઃ ॥ ૯॥

પુરુષોઽણ્ડં વિનિર્ભિદ્ય યદાસૌ સ વિનિર્ગતઃ ।
આત્મનોઽયનમન્વિચ્છન્નપોઽસ્રાક્ષીચ્છુચિઃ શુચીઃ ॥ ૧૦॥

તાસ્વવાત્સીત્સ્વસૃષ્ટાસુ સહસ્રપરિવત્સરાન્ ।

તેન નારાયણો નામ યદાપઃ પુરુષોદ્ભવાઃ ॥ ૧૧॥

દ્રવ્યં કર્મ ચ કાલશ્ચ સ્વભાવો જીવ એવ ચ ।
યદનુગ્રહતઃ સન્તિ ન સન્તિ યદુપેક્ષયા ॥ ૧૨॥

એકો નાનાત્વમન્વિચ્છન્ યોગતલ્પાત્સમુત્થિતઃ ।
વીર્યં હિરણ્મયં દેવો માયયા વ્યસૃજત્ત્રિધા ॥ ૧૩॥

અધિદૈવમથાધ્યાત્મમધિભૂતમિતિ પ્રભુઃ ।
યથૈકં પૌરુષં વીર્યં ત્રિધાભિદ્યત તચ્છૃણુ ॥ ૧૪॥

અન્તઃશરીર આકાશાત્પુરુષસ્ય વિચેષ્ટતઃ ।
ઓજઃ સહો બલં જજ્ઞે તતઃ પ્રાણો મહાનસુઃ ॥ ૧૫॥

અનુપ્રાણન્તિ યં પ્રાણાઃ પ્રાણન્તં સર્વજન્તુષુ ।
અપાનન્તમપાનન્તિ નરદેવમિવાનુગાઃ ॥ ૧૬॥

પ્રાણેન ક્ષિપતા ક્ષુત્તૃડન્તરા જાયતે પ્રભોઃ ।
પિપાસતો જક્ષતશ્ચ પ્રાઙ્મુખં નિરભિદ્યત ॥ ૧૭॥

મુખતસ્તાલુ નિર્ભિન્નં જિહ્વા તત્રોપજાયતે ।
તતો નાનારસો જજ્ઞે જિહ્વયા યોઽધિગમ્યતે ॥ ૧૮॥

વિવક્ષોર્મુખતો ભૂમ્નો વહ્નિર્વાગ્વ્યાહૃતં તયોઃ ।
જલે ચૈતસ્ય સુચિરં નિરોધઃ સમજાયત ॥ ૧૯॥

નાસિકે નિરભિદ્યેતાં દોધૂયતિ નભસ્વતિ ।
તત્ર વાયુર્ગન્ધવહો ઘ્રાણો નસિ જિઘૃક્ષતઃ ॥ ૨૦॥

યદાત્મનિ નિરાલોકમાત્માનં ચ દિદૃક્ષતઃ ।
નિર્ભિન્ને હ્યક્ષિણી તસ્ય જ્યોતિશ્ચક્ષુર્ગુણગ્રહઃ ॥ ૨૧॥

બોધ્યમાનસ્ય ઋષિભિરાત્મનસ્તજ્જિઘૃક્ષતઃ ।
કર્ણૌ ચ નિરભિદ્યેતાં દિશઃ શ્રોત્રં ગુણગ્રહઃ ॥ ૨૨॥

વસ્તુનો મૃદુકાઠિન્યલઘુગુર્વોષ્ણશીતતામ્ ।
જિઘૃક્ષતસ્ત્વઙ્ નિર્ભિન્ના તસ્યાં રોમમહીરુહાઃ ।
તત્ર ચાન્તર્બહિર્વાતસ્ત્વચા લબ્ધગુણો વૃતઃ ॥ ૨૩॥

હસ્તૌ રુરુહતુસ્તસ્ય નાનાકર્મચિકીર્ષયા ।
તયોસ્તુ બલમિન્દ્રશ્ચ આદાનમુભયાશ્રયમ્ ॥ ૨૪॥

ગતિં જિગીષતઃ પાદૌ રુરુહાતેઽભિકામિકામ્ ।
પદ્ભ્યાં યજ્ઞઃ સ્વયં હવ્યં કર્મભિઃ ક્રિયતે નૃભિઃ ॥ ૨૫॥

નિરભિદ્યત શિશ્નો વૈ પ્રજાનન્દામૃતાર્થિનઃ ।
ઉપસ્થ આસીત્કામાનાં પ્રિયં તદુભયાશ્રયમ્ ॥ ૨૬॥

ઉત્સિસૃક્ષોર્ધાતુમલં નિરભિદ્યત વૈ ગુદમ્ ।
તતઃ પાયુસ્તતો મિત્ર ઉત્સર્ગ ઉભયાશ્રયઃ ॥ ૨૭॥

આસિસૃપ્સોઃ પુરઃ પુર્યા નાભિદ્વારમપાનતઃ ।
તત્રાપાનસ્તતો મૃત્યુઃ પૃથક્ત્વમુભયાશ્રયમ્ ॥ ૨૮॥

આદિત્સોરન્નપાનાનામાસન્ કુક્ષ્યન્ત્રનાડયઃ ।
નદ્યઃ સમુદ્રાશ્ચ તયોસ્તુષ્ટિઃ પુષ્ટિસ્તદાશ્રયે ॥ ૨૯॥

નિદિધ્યાસોરાત્મમાયાં હૃદયં નિરભિદ્યત ।
તતો મનસ્તતશ્ચન્દ્રઃ સઙ્કલ્પઃ કામ એવ ચ ॥ ૩૦॥

ત્વક્ચર્મમાંસરુધિરમેદોમજ્જાસ્થિધાતવઃ ।
ભૂમ્યપ્તેજોમયાઃ સપ્ત પ્રાણો વ્યોમામ્બુવાયુભિઃ ॥ ૩૧॥

ગુણાત્મકાનીન્દ્રિયાણિ ભૂતાદિપ્રભવા ગુણાઃ ।
મનઃ સર્વવિકારાત્મા બુદ્ધિર્વિજ્ઞાનરૂપિણી ॥ ૩૨॥

એતદ્ભગવતો રૂપં સ્થૂલં તે વ્યાહૃતં મયા ।
મહ્યાદિભિશ્ચાવરણૈરષ્ટભિર્બહિરાવૃતમ્ ॥ ૩૩॥

અતઃ પરં સૂક્ષ્મતમમવ્યક્તં નિર્વિશેષણમ્ ।
અનાદિમધ્યનિધનં નિત્યં વાઙ્મનસઃ પરમ્ ॥ ૩૪॥

અમુની ભગવદ્રૂપે મયા તે અનુવર્ણિતે ।
ઉભે અપિ ન ગૃહ્ણન્તિ માયાસૃષ્ટે વિપશ્ચિતઃ ॥ ૩૫॥

સ વાચ્યવાચકતયા ભગવાન્ બ્રહ્મરૂપધૃક્ ।
નામરૂપક્રિયા ધત્તે સકર્માકર્મકઃ પરઃ ॥ ૩૬॥

પ્રજાપતીન્ મનૂન્ દેવાન્ ઋષીન્ પિતૃગણાન્ પૃથક્ ।
સિદ્ધચારણગન્ધર્વાન્ વિદ્યાધ્રાસુરગુહ્યકાન્ ॥ ૩૭॥

કિન્નરાપ્સરસો નાગાન્ સર્પાન્ કિમ્પુરુષોરગાન્ ।

માતૃરક્ષઃપિશાચાંશ્ચ પ્રેતભૂતવિનાયકાન્ ॥ ૩૮॥

કૂષ્માણ્ડોન્માદવેતાલાન્ યાતુધાનાન્ ગ્રહાનપિ ।
ખગાન્ મૃગાન્ પશૂન્ વૃક્ષાન્ ગિરીન્ નૃપ સરીસૃપાન્ ॥ ૩૯॥

દ્વિવિધાશ્ચતુર્વિધા યેઽન્યે જલસ્થલનભૌકસઃ ।
કુશલાકુશલા મિશ્રાઃ કર્મણાં ગતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૪૦॥

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ તિસ્રઃ સુરનૃનારકાઃ ।
તત્રાપ્યેકૈકશો રાજન્ ભિદ્યન્તે ગતયસ્ત્રિધા ।
યદૈકૈકતરોઽન્યાભ્યાં સ્વભાવ ઉપહન્યતે ॥ ૪૧॥

સ એવેદં જગદ્ધાતા ભગવાન્ ધર્મરૂપધૃક્ ।
પુષ્ણાતિ સ્થાપયન્ વિશ્વં તિર્યઙ્ નરસુરાદિભિઃ ॥ ૪૨॥

તતઃ કાલાગ્નિરુદ્રાત્મા યત્સૃષ્ટમિદમાત્મનઃ ।
સન્નિયચ્છતિ કાલેન ઘનાનીકમિવાનિલઃ ॥ ૪૩॥

ઇત્થમ્ભાવેન કથિતો ભગવાન્ ભગવત્તમઃ ।
નેત્થમ્ભાવેન હિ પરં દ્રષ્ટુમર્હન્તિ સૂરયઃ ॥ ૪૪॥

નાસ્ય કર્મણિ જન્માદૌ પરસ્યાનુવિધીયતે ।
કર્તૃત્વપ્રતિષેધાર્થં માયયાઽઽરોપિતં હિ તત્ ॥ ૪૫॥

અયં તુ બ્રહ્મણઃ કલ્પઃ સવિકલ્પ ઉદાહૃતઃ ।
વિધિઃ સાધારણો યત્ર સર્ગાઃ પ્રાકૃતવૈકૃતાઃ ॥ ૪૬॥

પરિમાણં ચ કાલસ્ય કલ્પલક્ષણવિગ્રહમ્ ।
યથા પુરસ્તાદ્વ્યાખ્યાસ્યે પાદ્મં કલ્પમથો શ ृણુ ॥ ૪૭॥

શૌનક ઉવાચ
યદાહ નો ભવાન્ સૂત ક્ષત્તા ભાગવતોત્તમઃ ।
ચચાર તીર્થાનિ ભુવસ્ત્યક્ત્વા બન્ધૂન્ સુદુસ્ત્યજાન્ ॥ ૪૮॥

કુત્ર કૌષારવેસ્તસ્ય સંવાદોઽધ્યાત્મસંશ્રિતઃ ।
યદ્વા સ ભગવાંસ્તસ્મૈ પૃષ્ટસ્તત્ત્વમુવાચ હ ॥ ૪૯॥

બ્રૂહિ નસ્તદિદં સૌમ્ય વિદુરસ્ય વિચેષ્ટિતમ્ ।
બન્ધુત્યાગનિમિત્તં ચ તથૈવાગતવાન્ પુનઃ ॥ ૫૦॥

સૂત ઉવાચ

રાજ્ઞા પરીક્ષિતા પૃષ્ટો યદવોચન્મહામુનિઃ ।
તદ્વોઽભિધાસ્યે શૃણુત રાજ્ઞઃ પ્રશ્નાનુસારતઃ ॥ ૫૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે વૈયાસક્યામષ્ટાદશસાહસ્ર્યાં પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં દ્વિતીયસ્કન્ધે પુરુષસંસ્થાનુવર્ણનં નામ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦॥

॥ ઇતિ દ્વિતીયસ્કન્ધઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ ૐ તત્સત્ ॥

Proofread by PSA Easwaran

shrImadbhAgavataM - dvitIyaskandhaH
pdf was typeset on May 15, 2025

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*